

Korpusna sintaktičko-semantička analiza genitivnih prijedložno-padežnih izraza

Bandić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:953593>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-12-03**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

**KORPUSNA SINTAKTIČKO-SEMANTIČKA ANALIZA GENITIVNIH
PRIJEDLOŽNO-PADEŽNIH IZRAZA**

DIPLOMSKI RAD

12 ECTS-bodova

Marija Bandić

Zagreb, listopad 2019.

Mentor

Dr. sc. Iva Nazalević Čučević, poslijedoktorandica

SADRŽAJ

1) Uvod	1
2) Značenje	2
2.1. Značenje u lingvističkim razdobljima	2
2.2. Značenje gramatičkih riječi	7
2.3. Značenje prijedloga	9
2.4. Značenje genitiva	15
3) Metodologija	18
3.1. Kognitivna lingvistika i konstrukcijska gramatika	18
3.2. Kategorizacija, shematičnost, prototipnost	20
3.3. Uporabni modeli jezika	24
4) Analiza prijedloga s genitivom	27
4.1. Prijedlog <i>iz</i>	28
4.1.1. Prijedlog <i>iz</i> u korpusu hrWaC	29
4.1.2. Prijedlog <i>iz</i> u korpusu HNK	34
4.2. Prijedlog <i>kod</i>	36
4.2.1. Prijedlog <i>kod</i> u korpusu hrWaC	37
4.2.2. Prijedlog <i>kod</i> u korpusu HNK	39
4.3. Prijedlog <i>oko</i>	41
4.3.1. Prijedlog <i>oko</i> u korpusu hrWaC	42
4.3.2. Prijedlog <i>oko</i> u korpusu HNK	44
4.4. Prijedlog <i>preko</i>	47
4.4.1. Prijedlog <i>preko</i> u korpusu hrWaC	47
4.4.2. Prijedlog <i>preko</i> u korpusu HNK	50
4.5. Prijedlog <i>s(a)</i>	52
4.5.1. Prijedlog <i>s(a)</i> u korpusu hrWaC	53
4.5.2. Prijedlog <i>s(a)</i> u korpusu HNK	56
4.6. Prijedlog <i>van</i>	58
4.6.1. Prijedlog <i>van</i> u korpusu hrWaC	58
4.6.2. Prijedlog <i>van</i> u korpusu HNK	61
5) Zaključak	62
6) Literatura	64

1. Uvod

Značenje i disciplina koja ga proučava (semantika) dugo su vremena smatrani neobjektivnim, nepodobnim sustavnoj analizi (npr. Saussure, Bloomfield, Martinet i dr.). U prvom ćemo poglavlju, *Značenje*, iznijeti kratku (noviju) povijest promatranja značenja. Budući da su nam predmet istraživanja prijedložno-padežni izrazi, u prvom ćemo se poglavlju osvrnuti na značenje gramatičkih riječi. Vidjet ćemo imaju li gramatičke riječi samo gramatičko ili i leksičko značenje. Nakon toga ćemo se okrenuti jezičnim jedinicama koje ćemo analizirati u radu – prijedlozima i genitivu. Tradicionalno se prijedloge svrstava u nepromjenjive vrste riječi te ih se smatra malom zatvorenom skupinom. Zbog toga su sve donedavno izostala detaljnija istraživanja. Zadnjih im se 20-ak godina posvetila veća pozornost pa su nastale mnoge studije i knjige o sintaktičkim ulogama i polisemici prijedloga (npr. Pranjković, 2001; Raguž, 1997; Belaj – Tanacković Faletar, 2014; Šarić, 2014; Palić, 2016; Matovac, 2013. i dr.). Polazište ovoga rada bit će Pranjkovićeva (2001: 7–29) podjela značenja prijedloga¹ u hrvatskome. Za genitiv se kaže da je padež s najrazgranatijom mrežom značenja, ali da se sva značenja mogu svesti pod osnovno značenje ablativnosti, tj. ishodišta. Budući da su prostorna značenja prvotna značenja iz kojih proizlaze sva druga, bitno je spomenuti ljudsku percepciju koja utječe na to kako percipiran svijet prenosimo u jezični izraz. Da ljudska percepcija i kognicija utječu na jezik, tj. da je jezik dio kognitivnog sustava, dokazuje kognitivna lingvistika. Tako dolazimo do drugog velikog poglavlja – *Metodologije*. U tom ćemo poglavlju iznijeti osnovne postavke kognitivne lingvistike i konstrukcijske gramatike jer će biti temeljem ovoga rada. Spomenut ćemo što su kategorizacija, shematizacija i predodžbene sheme, osnovne kategorije pri opisu polisemije – pojave kad jedna jezična jedinica ima više značenja. Jezikoslovci poput Belaja i Tanackovića Faletara (2014, 2017) vodili su se teorijom prototipa E. Rosch koja kaže da postoji osnovno/jezgreno značenje, a da se na njega vežu druga, rubnija koja su od njega manje ili više udaljena. Zatim ćemo objasniti što su to uporabni modeli jezika i koja je prednost (računalno-) korpusne analize. U radu ćemo se koristiti dvama računalnim korpusima – *Hrvatskim nacionalnim korpusom* (HNK) i *Hrvatskim mrežnim korpusom* (hrWaC).

Treće je poglavlje, *Analiza*, središte rada. Obradit će se šest genitivnih prijedloga (*iz*, *kod*, *oko*, *preko*, *s(a)* i *van*) za koje smatramo da im je (još uvijek) prototipno prostorno značenje. Prvo će se navesti frekvencija pojedinog prijedloga pa na uzorku od tisuću primjera iz svakog korpusa

¹ Podjelu prijedloga na dimenzionalne i nedimenzionalne Pranjković preuzima od F. P. Balabana (1983).

usporediti koliko se često pojavljuju dimenzionalna, a koliko nedimenzionalna značenja. Iako Pranjković (2001) navodi 20 mjesnih značenja, 16 vremenskih i 20 nedimenzionalnih, u radu neće biti iznesena tako detaljna podjela. Razlog tomu je mogućnost proširivanja podjele, kao što to čini Palić (2016), ali i pretpostavljena opširnost rada. Belaj i Tanacković Faletar (2014, 2017) pokazali su kako su sva padežna značenja povezana s prvotnim, prototipnim (u slučaju genitiva sa značenjem ishodišta). Zato tu povezanost nećemo dokazivati, već je samo prikazati. Osim ukazivanja na različita značenja prijedloga, vidjet će se u kakvim se sintaktičkim okružjima nalaze i koje sintaktičke i semantičke uloge mogu predstavljati te razlikuje li se to s obzirom na različita značenja. Cilj je ovoga rada vidjeti razlikuje li se upotreba genitivnih prijedloga u različitim korpusima, mijenja li se bitno količina pojedinih značenja te pokazati koliko je značenja proizišlo od prostornih i jesu li češća od njih.

2. Značenje

Kao što je prethodno spomenuto, u ovom poglavlju dat će se pregled tumačenja značenja u okviru različitih lingvističkih razdoblja te će se obrazložiti zašto određenu teoriju i model opisa smatramo najprimjerenijim za analizu koja je predmet rada. U nastavku poglavlja razmotrit će se imaju li gramatičke riječi samo gramatičko ili i leksičko značenje. Budući da prijedlozi i padeži (tj. padežni nastavci) pripadaju gramatičkim riječima/morfemima, pokazat ćemo kako kognitivni lingvisti opisuju njihova značenja.

2.1. Značenje kroz lingvistička razdoblja

U ovom će se poglavlju pokazati što se tijekom različitih lingvističkih razdoblja smatralo značenjem, kako su pojedini lingvisti gledali na značenje, koje su vrste značenja te od čega se ono sastoji. Pritom ćemo se služiti knjigom Ide Raffaelli *O značenju* (2015), u kojoj sažeto donosi pregled temeljnih postavki lingvističkih razdoblja i struja².

² U ovom će poglavlju biti iznesene za ovaj rad ključne postavke u okviru pojedinih lingvističkih teorija, za detaljniji uvidi vidi Raffaelli 2015.

Značenje je vrlo kompleksna jezična pojavnost koju su mnogi lingvisti, ali i nelingvisti, pokušali suvislo i objektivno opisati već od davnih dana (npr. Aristotel, Augustin, Platon, Arnauld i Lancelot i dr.). Značenjem se danas bavi mlada lingvistička disciplina – semantika. Razlog tomu da je riječ o mladoj disciplini Raffaelli (2015: 17) vidi u tome što se smatralo da se bavi onime što je subjektivno motivirano i da ne može biti objektivna. Uz to se smatralo da je značenje pojavnost „koja pokazuje da između jezika, ljudskoga uma i izvanjezičnoga svijeta postoji sprega te da je jezik teško promatrati kao autonoman sustav“ (isto: 18). Dakle, značenje nije dio samoga jezika, već i izvanjezičnoga svijeta. Strukturalizam, lingvističko razdoblje početkom 20. stoljeća, nije proučavao ništa izvan jezika, pa tako ni značenje. To je jedan od razloga zašto je značenje bilo dugo zanemarivano. Raffaelli (isto: 21) dodaje da se značenje sastoji od triju neraskidivih sastavnica – od jezika u cjelini, govornika (tj. njegova načina mišljenja) i izvanjezičnog svijeta. Tijekom različitih se lingvističkih razdoblja neka od tih sastavnica (jezik, pojam³ ili stvar) zanemarivala. Tako Raffaelli (isto: 43–65) spominje pet pristupa značenju: referencijalistički, antireferencijalistički, mentalistički (pojmovni), antimentalistički i uporabno utemeljen pristup, te njima pokazuje razlike između tri bitna lingvistička razdoblja – predstrukturalizma, strukturalizma i poststrukturalizma – koja ćemo kasnije ukratko prikazati. Prva se dva pristupa razlikuju po tome uzimaju li izvanjezičnu stvar kao relevantnu tijekom opisa značenja ili ne, a druga dva smatraju li da postoji posredna mentalna kategorija između jezika i izvanjezičnog svijeta ili ne. Antireferencijalistički pristup odabrali su Saussure i rani strukturalisti govoreći da je lingvističko područje samo ono što je unutar jezika, dok su referencijalni pristup odabrali strukturalisti nakon Saussurea. Predstrukturalizam, strukturalizam i predblumfeldovska američka lingvistika polazili su od toga da postoji posredna mentalna kategorija, dok ju je Bloomfield⁴ nijekao. Budući da se u svojem radu vodimo trećim razdobljem, tj. kognitivnom lingvistikom koja se javlja u poststrukturalizmu, potrebno je spomenuti koje su pristupe kognitivni lingvisti izabrali. Za kognitivnu je lingvistiku bitan i izvanjezični svijet i posredna mentalna kategorija, ali i da se

³ Pojam je mentalna slika koja se javlja u glavi (su)govornika kad čuje ili vidi neku riječ svojega jezika. Pojam je, budući da dijele slična znanja o svijetu, kod govornika istoga jezika relativno jednak, tj. konvencionaliziran je i time se omogućuje komunikacija. „Posjedovati pojam koji vezemo uz neku riječ znači: moći identificirati klasu predmeta na koju se ta riječ odnosi“ (Raffaelli 2015: 57).

⁴ Leonard Bloomfield počeo je djelovati 1930-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama. Polazište mu je biheviorizam koji odbacuje mentalističke interpretacije i introspekciju kao relativne metode jer teži objektivnosti. Značenje tumači kroz jezično ponašanje, tj. određenu situaciju, koje se proučava vezom između podražaja i reakcije. Ljudsko djelovanje tumači kao uzročno-posljedičnu svezu jednaku onoj u kemijskim ili fizikalnim procesima. To se naziva materijalističkom ili mehanicističkom jezičnom teorijom. Također se zalaže za znanstvenu definiciju riječi, što je moguće samo za mali broj riječi (Raffaelli 2015: 59–62).

istraživanje temelji na uporabi. Raffaelli (isto: 45) tvrdi da je današnje područje semantike tvoreno spregom triju kategorija: jezika, pojma i svijeta.

U ovom ćemo potpoglavlju spomenuti tri lingvistička pravca – predstrukturalizam, strukturalizam i poststrukturalizam. Svaki se od njih može podijeliti u potpravce ili slične pristupe, ali odabrali smo samo tri jer su bitni i pokazuju najviše razlika. Prvo je od tih razdoblja predstrukturalistička lingvistika, koja se smatra začetnicom semantike kao lingvističke discipline⁵ (Michel Bréal smatra se lingvistom koji je semantici postavio temeljne teorijske postavke). Ona je razdvojila semantiku od etimologije i sintakse. Bavila se promjenama značenja, tj. dijakronijskom semantikom (nasuprot sinkronijskoj kojoj se bavio strukturalizam). Smatralo se da govornik ima važnu ulogu prilikom oblikovanja značenja, ali i da je bitan utjecaj društva i kulture. Govornik jezikom kodira mentalna i emocionalna stanja, čime se ukazuje na kognitivnu i afektivnu narav značenja. Naveli smo već da je ovo razdoblje imalo mentalistički pristup značenju. Ono se, dakle, oblikuje uporabom te govornikovim kognitivnim procesiranjem i emocionalnim doživljajima izvanjezičnog svijeta. Lingvisti toga razdoblja uočavaju razlike između značenja u jezičnom sustavu i značenja u kontekstu (iskazu, govoru), a značenje vide kao fleksibilno i dinamički ustrojeno (Raffaelli 2015: 23–26). Time ukazuju na mnoge činjenice koje je poststrukturalizam prihvatio i naglasio.

Saussure, začetnik strukturalizma, jezik tumači kao semiološki sustav (isto: 29) koji se sastoji od jezičnih elementa koji supostoje s ostalim elementima i tako ukazuje na svoju vrijednost (isto: 22). Strukturalizam opisuje značenje kao jasno definiranu strukturu međuovisnih obilježja (isto). Između jezika i stvari postoji posredna mentalna kategorija, tj. pojam koji se izjednačava sa značenjem (Raffaelli 2015: 30). Budući da je u jezičnom znaku veza između označitelja (auditivne slike) i označenika (pojma) arbitrarna, omogućuje se konvencionalizam i komunikacija. Raffaelli (isto: 30–31) napominje da Saussure vrijednost povezuje, ali ne izjednačava sa značenjem te značenje definira na više načina – kao pojam, ali i kao i konkretno ostvarenje pojma u iskazu (govoru) koje ovisi o kontekstu situacije. To nam kazuje da Saussure značenje pronalazi i u jeziku i u govoru⁶, ali potonje zanemaruje. Sličnu podjelu predstavlja Frege koji pak razlikuje znak u

⁵ Već su se grčki filozofi (Platon, Aristotel) bavili značenjem, ali nesustavno i ne iz lingvističkih pogleda (jer lingvistika kao znanost tad još nije postojala).

⁶ Jedna je od glavnih Saussureovih dihotomija ona između jezika i govora. Za njega je predmet lingvističkih istraživanja mogao biti isključivo jezik.

odnosu prema predmetu na koji se odnosi (*Bedeutung, reference*) i načinu na koji se taj predmet predstavlja (*Sinn, sens*). Smisao je različit ako se na različit način izražava, a samim time i predočava, izvanjezična stvar. To nam ukazuje na vezu između gramatičkih i značenjskih struktura, o kojima će biti riječi u nastavku.

U poststrukturalizmu dolazi do zaokreta. Fillmore se više ne pita „što je značenje nekog oblika“, već „što trebamo znati da bismo se pravilno služili kakvim oblikom“. Uvodi dva ključna pojma – *znanje* i *uporabu*. Znanje se dijeli na enciklopedijsko, tj. znanje o izvanjezičnom svijetu, i na jezično, pri čemu je riječ o međusobno neraskidivim znanjima. Uporaba nam kazuje u kojim se kontekstima oblik pojavljuje. Nakon Fillmoreovih inovacija javlja se kognitivna lingvistika koja tvrdi da je značenje motivirano čovjekovim iskustvom, tijelom, kognitivnim procesima, a ne samo suodnosom sa značenjima ostalih elemenata jezičnoga sustava (Raffaelli 2015: 22). Za razliku od strukturalizma koji gleda na jezik kao autonoman i nezavisan, kognitivna lingvistika naglašava povezanost jezika s ostalim kognitivnim sposobnostima (isto: 36). Budući da je kognitivna lingvistika polazište ovoga rada, detaljnije će biti opisana u poglavlju *Metodologija*.

Raffaelli (2015: 18–20) navodi tri temeljna modela opisa značenja: prvi je *komponencijalna (semička) analiza*, drugi je *model polja* i treći je *kontekstna analiza*. Potonja će biti korištena i u ovome radu. Iako ovi modeli nisu jedinstveni modeli značenja i iako se dijele na različite „podmodele“, iznijet ćemo osnovne značajke koje dijele svi podmodeli jednog modela. Prva su se dva modela primjenjivala najviše u strukturalizmu, a konteksta analiza u poststrukturalizmu.

Komponencijalna se ili semička analiza⁷ javlja 1950-ih/1960-ih godina prošloga stoljeća, a „podrazumijeva da se značenje svakog leksema može opisati pomoću značenjskih obilježja koja do kraja i bez ostatka definiraju značenjsku strukturu analiziranoga leksema“ (isto: 95). Ta se obilježja nazivaju nužnim i dovoljnim. Takav se opis temeljio na opisu fonema s pomoću razlikovnih obilježja. Često se bavila razlikama leksema koji pripadaju istoj kategoriji. Semičku je analizu (europsku inačicu komponencijalne) utemeljio Bernard Pottier (1964). On je najmanju jedinicu značenja nazvao *semom*, a skup semova *sememom* (Raffaelli 2015: 99). Ovakav je opis bio jednostavan i ekonomičan, ali je imao mnoge nedostatke. Kao prvo, zanemarivao je kontekst u kojem su se leksemi nalazili, drugo, mogle su se opisati razlike samo leksema koji pripadaju istoj

⁷ Za detaljniji opis vidi Raffaelli 2015: 94–126.

kategoriji, i to konkretnoj, a za svaku je kategoriju trebalo upotrijebiti nova obilježja. Vodio se opisom fonološkog sustava koji je zatvoren i do kraja odrediv skup, što leksik nije. Također su se zanemarivali sintagmatski odnosi. Komponencijalna je analiza nastala na temelju etnoloških i antropoloških istraživanja (isto: 111). Najpoznatija je inačica Katza i Fodora (1963, 1966) koja se razvila na transformacijsko-generativnoj gramatici (Raffaelli 2015: 112–115). Spomenuti autori uvode sintaktičke kategorije kojima opisuju polisemne strukture. Osim sintaktičkih, uvode i značenjske kategorije. Značenje se leksema dijeli na manje pojmovne jezgre kojima se pokazuje struktura unutar leksikografskih jedinice, ali i između više leksikografskih jedinica. Nedostatak je ove analize taj što ne pokazuje da su različita značenja leksema povezana. Pod objema ovim analizama smatra se da je značenje zatvorena i jasno definirana struktura koju čini zbroj značenja njezinih sastavnica.

Sljedeći je model model polja koji također ima više varijanata. Trierov model polja najpoznatiji je model (Raffaelli 2015: 128–146), koji promatra međuleksičke odnose značenjski povezanih leksema koji tvore polje. „Polje je posredna struktura između pojedinačnog leksema i leksika u cjelini“ (isto: 129). Poljem se promatraju paradigmatske strukture, koje dijele pojmovnu i značenjsku strukturu. Leksemi u polju odnose se na relativno istu izvanjezičnu pojavnost, ali se razlikuju po tome kako označuju tu pojavnost. Polja se razlikuju od jezika do jezika. Problem se javlja kad treba opisati polisemni leksem koji pripada dvama poljima ili više njih. Promjena značenja jednog leksema utječe na sve lekseme unutar polja. Dakle, taj model dopušta promjenjivost sustava i dinamičnost značenja, a zbog toga se polja mogu promatrati i u dijakroniji i u sinkroniji. Polja su simetrična i jasno ograničena, a svaki leksem u polju ima jasno određeno mjesto. U polju ne postoje preklapanja ni praznine. Navedene su karakteristike polja bile kritizirane. Polje ne može biti simetrično jer se skoro uvijek jedan leksem ističe. Budući da postoje polisemni leksemi, polja ne mogu biti ograničena, već se preklapaju. Također postoje i značenjska preklapanja između leksema istoga polja. Leksičke praznine najbolje prepoznamo usporedimo li različite jezike ili govore. Trierov je model unutar polja svrstavao samo lekseme iste vrste riječi, a značenjski su povezani i leksemi koji pripadaju drugim vrstama riječi.

Kontekstna se analiza od prethodna dva modela razlikuje po tome što uzima u obzir kontekst, a time omogućuje objektivniji opis značenja. Javlja se u poststrukturalizmu koji smatra da su rječničko i enciklopedijsko znanje neodvojivi, a u prvi plan stavlja uporabu i kontekst (Raffaelli

2015: 147–169). Uporaba se smatra „ostvarenje(m) jezičnog izraza u određenoj komunikacijskoj situaciji“ (isto: 150), a kontekst donosi i jezične i izvanjezične podatke. Kontekstna analiza, za razliku od ostalih modela, ne proučava značenja samo punoznačnih leksema, već je zanimaju jezični izrazi na svim razinama – gramatičke kategorije, konstrukcije, frazemi i sl. Da bi se dokazala objektivnost, kontekstna analiza uzima podatke (usmeni ili pisani tekstovi) korištenja određene jezične jedinice te iz njih izvodi zaključke. Osim različitih značenja, vodi se računa o sintaktičkom ustrojstvu koje može utjecati na promjenu značenja. Poststrukturalističkim pristupima pripadaju i kognitivna i konstrukcijska gramatika o kojima će biti više riječi poslije.

2.2. Značenje gramatičkih riječi

U prošlom smo poglavlju vidjeli kako se u okviru triju lingvističkih razdoblja razmišljala o značenju, ali zaključujemo da su se u prvom redu bavili punoznačnim, autonomnim ili samoznačnim riječima. U ovom ćemo ih radu nazivati leksičkima⁸ i suprotstaviti ćemo ih gramatičkim riječima⁹. Isto kao što se riječi mogu dijeliti na leksičke i gramatičke, tako mogu i morfemi. Leksičke su riječi (i morfemi) one koje mogu stajati samostalno u rečenici, a gramatičke one koje ne mogu. Leksičke pripadaju velikom otvorenom skupu (uvijek može dobiti nove članove), dok su gramatičke zatvorena klasa koja teško prima nove članove, a mogu se naći u različitim položajima tvoreći sintagmu s leksičkim (Raffaelli 2015: 69). Funkcija je leksičkih riječi prenositi značenjski sadržaj, a gramatičke su zadužene za uspostavljanje gramatičkih relacija između drugih riječi (Katunar 2015: 62). Leksičke riječi sadrže značenje i predmet su leksičke semantike, dok se dugo smatralo da gramatičke riječi i morfemi nemaju leksičko, nego samo gramatičko značenje. Gramatičko se značenje odnosi na prepoznavanje padeža u kojem se neki oblik nalazi i funkcije koje oblik u tim padežima može imati (Raffaelli 2015: 72). Kognitivna je lingvistika promijenila dotadašnje gledanje smatrajući da nijedna jezična jedinica nije značenjski prazna (Matovac 2015: 172, Šarić 2014: 33) jer „dihotomija leksičkih i gramatičkih (odnosno funkcionalnih) elemenata neodrživa je pretpostavi li se kontinuum leksikona i gramatike. Ta je

⁸ Jer se i dio semantike koji proučava te riječi nazva leksičkom semantikom.

⁹ Uz podjelu na gramatičke i leksičke Katunar (2015: 62) navodi i podjelu na samoznačne i suznačne, leksičke i funkcionalne, glavne i sporedne, otvorene i zatvorene.

dihotomija posebice neodrživa pretpostavi li se konceptualna podloga gramatičkim elementima“ (Katunar 2015: 75). Stoga su predmet ovoga rada prijedložno-padeži izrazi koji se sastoje od gramatičkih riječi/morfema (prijedloga i padežnog nastavka) i leksičke riječi. Vidjet ćemo koliko gramatički dijelovi utječu na značenje i time pokazati da se može smatrati da imaju i leksičko značenje.

Kognitivna lingvistika promatra jezik kroz njegovu funkcionalnost, tj. kroz komunikacijski i kognitivni sustav koji su neraskidivi, a time dovode značenje u povlašten položaj u istraživanju (Raffaelli 2015: 14–15). Jedna je od glavnih teza kognitivne, ali i konstrukcijske gramatike, ta da postoji kontinuum između gramatike i leksika, da nisu odvojeni (v. isto). Tako jedno utječe na drugo – promjena u gramatici (obliku gramatikalizacije jezičnih entiteta) utječe na promjenu u značenju. Određena se situacija može jezično izraziti na više značenja. Naš način razumijevanja svijeta i te situacije utječu na to kako ćemo se jezično izraziti, koje ćemo gramatičke strukture koristiti. Mogućnost različita izražavanja iste situacije naziva se gradbom značenja. „Gradba se značenja odnosi na različite vrste kognitivnih mehanizama pomoću kojih pojmovni sadržaj postaje jezičnom strukturom, odnosno inherentnom sastavnicom gramatike“ (v. isto: 16). Razlika između mentalnih koncepcija govornika različitih jezika najbolje se očituje u tvorbi novih riječi, tj. leksikalizaciji. Raffaelli (2015: 216) navodi da „tvorba ne može biti odvojena od kognitivnih mehanizama, tj. procesa gradbe značenja jer je svaka tvorba nove riječi odrazom govornikova inovativna opojmljivanja te se ta riječ i svojim oblikom i svojim značenjem više ili manje razlikuje od osnovne riječi od koje se tvori“. U okviru kognitivne lingvistike polazi se od toga da je forma uvjetovana značenjem, tj. sintaksa semantikom i pragmatikom i da sve promjene semantičkih odnosa rezultiraju i promjenom sintaktičkih (Belaj 2006: 32). U ovome se radu nećemo detaljno posvetiti tome kako se mijenja značenje ako se mijenja forma, tj. nećemo uspoređivati primjene istog prijedloga s različitim padežima ili različitih prijedloga s istim padežom. U prvom nas redu zanima koliko se značenja može izraziti kojim prijedložno-padežnim izrazom i o kojim je značenjima riječ. Naravno, primijetimo li sintaktičke promjene (koje ukazuju na značenjske nijanse, ali ne i na novo značenje), navest ćemo ih.

2.3. Značenje prijedloga

Budući da smo za građu odabrali prijedložno-padežne izraze, u ovom i sljedećem poglavlju dat ćemo pregled tumačenja značenja prijedloga i padeža u okviru kroatističke literature. U ovom ćemo se poglavlju, dakle, osvrnuti na prijedloge.

Prijedlozi (grč, lat, „ispred smješteno“) dio su šire skupine adpozicija¹⁰, koja uključuje poslijeloge i rijetke unutarloge (Katunar 2015: 60). Matovac (2013: 6) tvrdi da su među najčešće upotrebljavanim jezičnim jedinicama u jezicima koji ih posjeduju, što pokazuje i *Čestotnik* (Moguš, Tadić, Bratanić 1999) u kojem se navodi da su prijedlozi *za, iz, u, po, o, s* nalaze u stotinu najčešćih riječi hrvatskoga jezika.

Za početak ćemo vidjeti kako se prijedlozi tumače u okviru hrvatskih gramatika i zasebnih istraživanja.

Silić i Pranjković (2007: 242–243), kao i ostali autori gramatika koje ćemo spomenuti, smještaju ih prema morfološkim svojstvima u jednu od pet vrsta nepromjenjivih riječi, a po sintaktičkim svojstvima u suznačne riječi koje ne mogu same za sebe biti sastavnicama spojeva riječi. Spominju samo odnosnu funkciju prijedloga, dok u Akademijinoj gramatici (Babić 1991) osim pomoćne uloge autori ističu ulogu prijedloga u određivanju subordinacije među punoznačnim riječima. U gramatici E. Barić i dr. (1997.) također je istaknuta sintaktička uloga prijedloga, uloga povezivanja riječi u rečenici. Prijedlozi se spominju i u okviru morfološkoga i u okviru sintaktičkoga odjeljka Gramatike. Navodi da s njima dolaze samo zavisni padeži, najčešće genitiv, najrjeđe dativ, a lokativ dolazi isključivo s prijedlozima.

Matovac (2013: 1–2) navodi da istraživanja prijedloga započinju ponajprije razvojem generativne gramatike početkom druge polovice 20. stoljeća, a danas su najviše usmjerena na proučavanje njihovih značenja, posebice prostornih, i to ponajprije u okvirima kognitivne semantike (npr. Tyler i Evans (2003), Coventry i Garrod (2004) ili Šarić (2008)). Tijekom povijesti lingvisti se nisu slagali u svojim koncepcijama značenja prijedloga, a ne slažu se ni danas.

¹⁰ Adpozicije su vrsta riječi koja dolazi prije, poslije ili unutar leksičke riječi na koju se odnosi: prepozicija iliprijedlog, postpozicija ili poslijelog i unutarlog. Adpozicije su jednostavne ili složene jezične jedinice koje služe za uspostavljanje odnosa između dviju jezičnih jedinica unutar iskaza, a taj odnos uspostavljaju tako da se povezuje s jednom od dviju jezičnih jedinica i s njom zajedno čini adpozicijski izraz koji je dopuna drugoj jezičnoj jedinici (Matovac 2013: 19).

Katunar (2015: 1) tvrdi da se prijedlozi još od doba antičkih gramatičara definiraju kao morfološki jednostavna vrsta riječi koja prethodi jedinici s kojim čini cjelinu. Tradicionalno se definiraju kao značenjski nesamostalne jezične jedinice (v. isto), tj. gramatičke (funkcionalne) riječi, poput čestica, usklika i veznika. Stoga su strukturalisti smatrali da su prijedlozi lišeni leksičkog značenja, da samo određuju odnose među leksičkim riječima (kao što smo spomenuli u prošlom poglavlju o značenju gramatičkih riječi) jer ne izražavaju jasno određen koncept (v. isto: 14). Nasuprot strukturalizmu poststrukturalizam i kognitivna lingvistika smatraju da prijedlozi, kao i sve gramatičke riječi, imaju i gramatičko i leksičko značenje, da prijedlozi kao vrsta riječi ustvari čine raznorodnu kategoriju s morfološki složenijim i jednostavnijim članovima (koji se nazivaju primarnim, sekundarnim i složenim prijedlozima) te se ujedno ovisno o uporabi u određenom kontekstu mogu svrstati bliže leksičkim ili funkcionalnim jezičnim jedinicama. Kognitivna lingvistika prijedloge vidi kao polisemne jezične jedinice „čija značenja čine strukturiranu značenjsku mrežu zrakaste naravi koja se širi od i oko središnjeg, tj. prototipnog značenja“ (Matovac 2013: 2). Šarić (2014: 33) tvrdi da se „značenje prijedloga i prefiksa temelji na predodžbenim shemama, osnovnim prostornim strukturama koje proizlaze iz naših najranijih iskustava prostora (...) koje predstavljaju osnovu za metaforička proširenja temeljnog značenja prostornih čestica“ te (2014: 17) da je „doživljavanje i razumijevanje vremena, uzroka, posljedice, povoda, okolnosti ili namjere uz pomoć izraza koji izvorno opisuju prostorne odnose toliko prirodno da se na prvi pogled ne čini da je u pitanju metaforička uporaba.“¹¹ Katunar (2015: 70) te Belaj i Tanacković Faletar (2014b: 93), pobornici kognitivne lingvistike, definiraju semantički pol prijedloga kao [ODNOS], za razliku od glagola kojima je profil [PROCES].

Česta su pitanja odnosa prijedloga i padeža, mogu li jedni bez drugih, jesu li jedni suvišni i sl. U okviru pojedinih razmatranja prijedloga smatra se da oni imaju istu funkciju ili čak i značenje kao i padeži, tako npr. Kolenić (2006: 113) tvrdi da prijedlozi uglavnom određuju padeže, a R. Vyhovanec' (1988) navodi razliku između prijedloga i priloga – prijedlog prostorne odnose ne označuje samostalno, nego jedino u kombinaciji s imenicom, dok ih prilog izražava samostalno. Dakle, prijedlog bez imenice (padeža) ne funkcionira. Tako je V. V. Vinogradov (1947) nazvao prijedlog aglutinativnim prefiksom kosoga padeža. Matovac (2013: 12) navodi da adpozicije, tj. prijedlozi, i padežni afiksi imaju istu funkciju (ali ne i značenje) – izražavaju odnos između

¹¹ O prototipnosti i predodžbenim shemama više u poglavlju 3. *Metodologija*.

jezičnih jedinica. Taj odnos između jezičnih jedinica u literaturi se naziva i dubinskim padežima (Fillmore), a kasnije i semantičkim ulogama. Ipak, Katunar (2015: 44) smatra da su prijedlozi konceptualno bogate jezične jedinice sa značenjima i funkcijama koje ne mogu biti poistovječene s padežima. Jedan od razloga takva razmišljanja jest i taj da se zamjenom prijedloga uz isti padež mijenja značenje cijele konstrukcije, pa se zaključuje da svaki prijedlog ima i značenje koje nije gramatičko. Također, iako je uloga prijedloga slična ulozi nesamostalnih morfema, a posebno padežnih nastavaka, Graljuk (2018: 81) tvrdi da ona nije suvišna. Prijedlozi čine razliku u značenju padežnih oblika i u tome i jest bit njihove pomoćne uloge. Ponekad jedino oni mogu izraziti značenje padeža, na primjer kod riječi koje se ne dekliniraju. Tako Bortone (2010: 18) zaključuje da odnos prijedloga i padeža, u jezicima koji ih imaju, može biti trojak: (i) kombinacija adpozicije s padežnim afiksom kako bi se naglasilo značenje padežnog afiksa, (ii) kombinacija adpozicije s padežnim afiksom tako da kombinacija ima svoje posebno značenje i (iii) kombinacija svih adpozicija samo s jednim padežom. Već smo spomenuli da se svi prijedlozi ne mogu kombinirati sa svim padežima, niti pojedini padeži mogu odabrati bilo koji prijedlog u stvaranju semantički ovjerene prijedložno-padežne konstrukcije. Stoga Šarić (2014: 35–36) napominje da elementi prijedložno-padežne konstrukcije čine cjelinu i da se njihovo značenje ne može svesti na puki zbroj značenja sastavnica.

Katunar (2015) iznosi temeljne ideje konstrukcijske gramatike, o kojoj će biti više riječi u *Metodologiji*. Osnovna joj je teza da se jezik sastoji od konstrukcija, tj. „cjelina koje se ne mogu izvesti iz svojih dijelova“ (isto: 107). Tako smatra (isto: 104) da je prijedložno-padežni izraz konstrukcija koja se može smatrati rezultatom „slijevanja“ leksičkog i gramatičkog značenja prijedloga i padeža. Ta se konstrukcijska narav najbolje vidi u neprostornim uporabama, gdje se gubi dio bogatih enciklopedijskih podataka o prostornim konfiguracijama predmeta pa konstrukcija kao cjelina jasnije pokazuje integraciju prijedloga i padeža u ostvarivanju nekog značenja, poput uzročnosti (isto: 105). Poput Katunar, i Matovac (2013) smatra da prijedložno-padežne konstrukcije imaju značenje veće od zbroja sastavnica, a tako će biti tumačeno i u okviru ovoga rad.

Glušac (2013: 176) značenje prijedloga dijeli na opće i pojedinačno: opće je značenje odnos, a pojedinačno se prepoznaje iz konteksta. Smatra da se puno i pravo značenje prijedložnoga izraza može utvrditi povezivanjem općeg značenja padeža, pojedinačnog značenja prijedloga te značenja

dviju jezičnih jedinica koje prijedlog povezuje. Budući da prijedlozi izražavaju odnos između dviju jezičnih jedinica, i Matovac (2013: 100) napominje da je pri značenjskom opisu prijedloga potrebno uzimati u obzir i značenjska obilježja tih dviju jezičnih jedinica. Stoga Katunar (2015: 209, 4, 82) zaključuje da prijedlozi nisu značenjski prazne jedinice, već da aktivno pridonose značenju imenica koje opisuju u prijedložnom izrazu, kao i značenju samog prijedložnog izraza, ali i da na značenjsku strukturu prijedloga utječu konstrukcije u kojima se oni nalaze, a zbog svoje relacijske naravi pokazuju dvije razine sintagmatskog ustroja s ostalim dijelovima iskaza. Jedna je razina prijedložno-padežne konstrukcije, koja se kao svojevrsna „mini-konstrukcija“ inkorporira u drugu razinu veće konstrukcije, s glagolom kao glavnom odnosnom jedinicom. Katunar (2015: 77) navodi da prijedlozi mogu biti slobodna dopuna (*na stolu*), sintaktički zavisni o glagolu (*utjecati na*), s glagolom izraziti značenje radnje (tzv. frazalni glagol u engleskom, npr. *look up* – pogledati). Budući da se autorica bavila odnosom glagola i prijedloga, razlikuje je li prijedlog dopuna (slobodna/nužna) ili dodatak.

Budući da ćemo se u radu bazirati na podjeli značenja koju donosi Pranjković, prvo ćemo iznijeti neke njegove poglede o prijedlozima. Pranjković (2002: 22) negoduje da se autori gramatičkih priručnika većinom zadovoljavaju utvrđivanjem vrste nepromjenjivim riječima i nekim vidom njihove klasifikacije, a da se u rječnicima preopćenito i neprecizno navode njihova značenja bez opisa izuzetno važne uloge takvih riječi u organizaciji većih sintaktičkih jedinica i cjelina. Kada je riječ o prijedlozima, Pranjković (2001: 31) na primjeru prijedloga *od* pokazuje kako su rječnička objašnjenja i definicije pogrešni – nisu poredani od prototipnih prema rubnima, niti po načelu ekstenzije te dati primjeri ne predstavljaju navedeno značenje. Pranjković (2002: 57) nepromjenljive riječi naziva još i pomoćnima, službenima ili gramatikaliziranim, a smatra da im je glavna funkcija uređivanje odnosa (gramatičkih i semantičkih) na razini rečenice. Kada je riječ o prijedlozima, kaže (isto) da se njima konkretiziraju pojedina padežna značenja, ali i da mogu diferencirati padeže. Nasuprot prijedlozima, koji funkcioniraju na razini rečeničnog člana, čestice i prilozima mogu imati mnoga modalna značenja, ali djeluju na (opće)rečeničnoj razini. Pranjković (isto: 2) smatra da se u pitanju odnosa prijedloga i padeža može napraviti svojevrsan kompromis promatra li se značenje prijedloga sliveno s gramatičkim značenjem padeža. Stoga ih još naziva i „konkretizatorima padeža“ (Pranjković 2009: 330).

Na tragu kognitivne lingvistike za prijedloge kaže (2001: 7) i da su vrlo polisemični i da im je prostorno značenje osnovno: „Prvotna, osnovna i najčestotnija značenja prijedloga jesu prostorna.“ Tu tezu potvrđuje činjenica da većina prijedloga i danas označuje prostornost, ali i to da tijekom usvajanja jezika djeca prvo usvajaju prostorna značenja prijedloga, a tek naknadno apstraktna (Vandeloise 2006, Matovac 2013: 69). Također, tzv. neizvedeni prijedlozi¹², koje Pranjković (2001: 57) smatra i najstarijima, imaju (i) prostorno značenje. U hrvatskom se jeziku prostorno iskustvo može izraziti prijedlozima i prijedložnim konstrukcijama, glagolskim prefiksima, glagolima i imenicama s prostornim značenjem te priložima (Šarić 2014: 15). Budući da je uočeno da su prostor i vrijeme (bar u indoeuropskim jezicima) povezane kategorije, Pranjković (2001: 57) tvrdi da su se iz prostornih prvo razvila vremenska značenja, a zatim sva ostala, tj. pojmovna ili, kako ih Pranjković (2001) naziva, nedimenzionalna. Spojivši sva pojmovna značenja u jedan naziv – nedimenzionalna, prostorna je i vremenska nazvao dimenzionalnima. Ali Šarić (2014: 33) napominje da prostorna domena nije privilegirana i da druge domene ljudskog iskustva nisu podređene. Da se preko prostora razumijevaju ostali apstraktniji i iskustveno udaljeniji pojmovi, smatra se i u okviru kognitivne lingvistike (Raffaelli 2015: 40, Šarić 2014: 15), o čemu će biti riječi u *Metodologiji*. Na tragu kognitivne lingvistike, ali i Pranjkovićevih zapažanja, Matovac (2013: 10) tvrdi je da u svim jezicima koji imaju adpozicije najistaknutija njihova funkcija izricanja odnosa između dvaju pojmova, a posebice izricanje prostornih i vremenskih odnosa, pa adpozicije možemo opisati kao univerzalno sredstvo kojim se izražavaju prostorni i vremenski odnosi.

Pranjković (2001) navodi 20 mjesnih, 16 vremenskih te 20 nedimenzionalnih značenja prijedloga. Smatramo da te brojke mogu varirati ovisno o tome koliko detaljno istraživač/lingvist želi opisati pojedina značenja, kao što Matovac (2015: 183) tvrdi da grafički prikazi značenjskih mreža nameću formalnu strukturu na značenje, koje je prije svega kontinuum u kojem se značenjske kategorije preklapaju. Stoga u ovom radu neće biti naglasak na otkrivanju svih značenjskih nijansi, iako ćemo navesti bitne nijanse za pojedini prijedlog – rad će se temeljiti na razlici dimenzionalnih i nedimenzionalnih, na njihovoj brojčanosti i raznolikosti.

¹² U gramatikama se drukčije nazivaju: pravi prijedlozi (Barić et al. 1997), netvorbeni prijedlozi (Babić et al. 1991), neproizvedeni ili podrijetlom nemotivirani prijedlozi (Silić i Pranjković 2005) i prvotni prijedlozi (Damjanović 2003).

Budući da smo spomenuli da se značenje može podijeliti u podznačenja ovisno o lingvistu koji opisuje, ukratko ćemo spomenuti dubinske padeže ili semantičke uloge¹³. Godine 1968. Fillmore iznosi tezu o tome da postoje površinske i dubinske strukture iz kojih se prve izvode. Površinske strukture označavaju sintaksu, a dubinske semantiku. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 214) ističu da semantičke uloge, tj. dubinski padeži, proizlaze iz skupa univerzalnih koncepata kojima ljudi raspolažu o temeljnim odnosima koji se svakodnevno ostvaruju u izvanjezičnom svijetu, tj. o ulogama koje pojedini dionici u radnjama, događajima, stanjima itd. imaju. Njima se, po riječima I. Raffaelli (2015: 254), određuje značenjski odnos glagola i njegovih dopuna. Dubinski padež može se na različite načine sintaktički izraziti, a odražava neki vid izvanjezičnog svijeta. Tako sintaktički subjekt može biti vršitelj radnje, doživljavač, cilj, izvor, mjesto, tema i sl. Kako navode Udier, Gulešić-Machata i Čilaš-Mikulčić (2006: 38) dubinski su padeži u jezicima podudarni, tj. univerzalni su. Fillmore razlikuje Agens, Instrumental, Dativ, Objekt, Faktitiv, Mjesto, Benefaktiv i Vrijeme. Ipak, Mihaljević (1998:191) navodi da

unatoč pretpostavci kako je moguće izgraditi univerzalnu tipologiju semantičkih uloga (dubinskih padeža), u radovima posljednjih desetljeća od Fillmorea, Jackendoffa do Chomskog pokazalo se kako zbog širokog raspona interpretacije koji proistječe iz našeg znanja o jeziku i svijetu, njihov broj odstupa, iako se pretpostavlja da postoji konačan skupa tematskih relacija.

Dubinske smo padeže, tj. semantičke uloge, spomenuli zato što nam u analizi značenja ponekad neće biti dovoljna podjela koju je predstavio Pranjković (2001). Stoga ćemo je u nekih slučajevima nadopuniti određenim dubinskim padežom.

Kao što smo vidjeli u ovom poglavlju, mnogi su jezikoslovci/lingvisti pisali o prijedlozima i ta je tema vrlo razrađena, ali i mi odabiremo prijedloge (tj. prijedložno-padežne izraze) za jezičnu građu jer su na granici leksikona i gramatike, leksičkih i funkcionalnih vrsta riječi pa samim time predstavljaju zanimljivo područje za jezikoslovna istraživanja. Također, kako smatra Katunar (2015: 94), prijedlozi sudjeluju u veoma različitim kontekstima, među kojima su razlike ponekad veoma suptilne, što ćemo vidjeti i u ovom radu prilikom određivanja pojedinih značenja. Budući da ćemo se baviti genitivnim prijedložno-padežnim izrazima, vrijeme je da se izlože dosadašnje studije o genitivu.

¹³ Za više v. Belaj – Tanacković Faletar 2014: 213–228.

2.4. Značenje genitiva

U nekim jezicima prijedlozi su glavni izvor prostornih obavijesti, ali ne i jedini. Te se obavijesti najpotpunije izražavaju na razini konstrukcije. Šarić (2006: 253) tvrdi da je u jezicima s padežnim sustavom specifični suodnos prijedloga i padeža jedan od osnovnih izvora obavijesti o prostoru. O takvu smo odnosu već nešto rekli u prošlom poglavlju. Budući da smo zaključili da i prijedlog i padež imaju zasebna značenja, a zajedno čine posebno značenje, sada ćemo se pozabaviti značenjima genitiva.

Šarić (2006: 254) navodi da se značenje gramatičkih riječi, dakle i prijedloga i padeža, razlikuje od značenja jezičnih jedinica s konkretnim objektima referencije (npr. konkretne imenice). Smatra da gramatičke riječi svoju mrežu značenja mogu vući iz jednog jezgrenog/prototipnog značenja ili iz manjega broja njih. Također navodi (isto: 255) da padeži imaju važnu ulogu u definiranju prostora, da svaki padež prenosi drukčiju prostornu predodžbu, a da se značenjskim ekstenzijama iz prostornih značenja mogu objasniti i mnoga druga.

Genitiv je treći najčešće korišten padež u hrvatskom jeziku. To nam dokazuje Kolaković (2007) svojim člankom *Zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku u pisanim i govornim tekstovima*, u kojem pokazuje da se u svim vrstama tekstova, ali i u govorenim sekvencama, genitiv koristi nešto manje od nominativa i akuzativa koji su najfrekventniji padeži. Genitiv može uza se imati prijedlog, ali može dolaziti i bez njega. Raguž (1997) navodi 77 prijedloga koji idu uz genitiv. Belaj i Tanacković Faletar (2017: 191) navode da je „genitiv bez sumnje padež s najraznorodnijim značenjima, a isto tako i s najvećim brojem apstraktnih značenja, pa je njihovo ujedinjavanje, odnosno uopćavanje ili shematiziranje, kudikamo problematičnije u odnosu na ostale padeže“. Slična zapažanja iznosi i Ismail Palić (2016: 9) koji kaže da se

genitiv po sebi među ostalim padežima izdvaja po svojoj izrazitoj i značenjskoj i strukturnoj (funkcionalnoj) složenosti i slojevitosti. Osim toga, broj prijedloga s kojima taj padež ulazi u konstrukcije apsolutno je neusporediv ne samo s brojem prijedloga uz bilo koji drugi padež nego on višestruko premaša ukupan broj prijedloga koji stoje sa svim drugim zavisnim padežima.

Kao što je opširnije opisno u *Metodologiji*, opisi značenja padeža spomenutih jezikoslovaca vode se teorijom prototipa koju povezuju s kategorizacijom i shematičnosti. Bazna im je kategorija prostora koja pomaže u razumijevanju ostalih apstraktnijih kategorija. Zato Palić (2016: 20) za temeljno i prototipno značenje genitiva predlaže:

U skladu s prihvaćenim uvjerenjem o primarnosti scenarija kretanja i interakcije fizičkih tijela u prostoru za razumijevanje semantičkih kategorija padeža, prototipom genitiva može se, među izdvojenim vrstama, uzeti ablativni genitiv. U njegovoj se upotrebi bez sumnje najbolje očituju prostorne relacije među objektima. Tome je, između ostaloga, dokaz i to što je ablativni genitiv s prijedlogom *od* (koji se može smatrati središnjim genitivnim prijedlogom čije se značenje praktično izjednačava sa značenjem samoga genitiva) često konkurentan besprijedložnom genitivu (...).

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 271) kao prototipno značenje genitiva uzimaju ishodište, na koje se referira i Palić (2016: 27) „Svojim jezgrenim značenjem (tj. značenjem ishodišta) genitiv je primarno vezan za dinamički aspekt, i to za direktivnost ablativnog tipa“.

Kao što smo spomenuli u prethodnom poglavlju, Pranjković je naveo 20 prostornih, 16 vremenskih i 20 nedimenzionalnih značenja. U gotovo svim značenjima sudjeluju prijedlozi koji idu uz genitiv: primjerice kada je riječ o nedimenzionalnim značenjima, genitivni prijedložno-padežni izrazi ne spominju se samo u okviru značenja *socijativ* (Pranjković 2001: 18–29). U analizi ćemo spomenuti i definirati samo ona značenja koja se pojavljuju. Genitiv s prostornim prijedlozima „označava u prvom redu kakvo odstojanje i/ili razmak između OL (objekta lokalizacije) i L (lokalizatora)“ (Pranjković 2001: 8).

Belaj i Tanacković Faletar (2017: 43) ističu da funkciju uzroka mogu izražavati prijedložni genitivi kojima se kodira semantička uloga efektora. Tada se često mogu zamijeniti subjektivnim instrumentalom (usp. *Premoren sam od posla / Premoren sam poslom*).

Pranjković (2006: 194) navodi da prijedložno-padežni izrazi načinskog značenja mogu biti genitivni, akuzativni, lokativni i instrumentalni. S genitivom u tom značenju osobito često dolaze ablativ (npr. *promijeniti iz temelja*), orijentacijsko-prostorni prijedlog (npr. *raditi iza leđa*), perlativ (npr. *pristati preko volje*), similitiv (*vikati poput zvijeri*) te prijedlog *bez*, tj. tzv. prijedložna negacija (npr. *raditi bez prekida*).

Udier, Gulešić-Machata i Čilaš-Mikulić (2006: 45) navode da se genitivom s prijedlogom *iz* izražava podrijetlo ili mjesto (*Studentica je iz Makedonije*), da se genitivom može izraziti pripadnost (*Ulica Dražena Petrovića je dugačka*), obilježje (*Asja je studentica kroatistike*), a s prijedlogom *od* materijalnost (*Kolač od sira je ukusan*). Također navode da genitiv izražava prostorne odnose s velikim brojem prijedloga (*od, do, kraj, pokraj, pored, između* i drugima), ali i

vrijeme, također s puno prijedloga (*prije, poslije, od, do, nakon, za* i drugima). Palić je izdvojio ukupno 35 konceptualnih domena u koje se preslikava prostorno značenje genitivnih prijedloga.

Budući da ćemo uz opis značenja navesti i u kojim su se sintaktičkim funkcijama (ulogama) ta značenja pojavila, treba spomenuti što su prijašnji radovi rekli o tome. Belaj i Tanacković Faletar (2017: 248, 267) navode da prijedložne konstrukcije (prijedložno-padežni izrazi) u hrvatskom jeziku mogu biti dopuna pridjevima, ali i adverbijalni modifikatori, dok Matovac (2013: 23) navodi sljedeće funkcije: subjekt (samo metajezik), objekt (neizravni prijedložni), obvezna i neobvezna priložna oznaka, adnominalna dopuna (nesročni atribut/modifikator), dio sporskog imenskog predikata (s dopunom ili bez nje), frazemi ili poimeničena upotreba. Nadalje, Belaj i Tanacković Faletar (2017: 240) ističu:

Neobavezne adverbijalne dopune najvećim dijelom uključuju mjesne adverbijale uz glagole kretanja koji kontekstualno zahtijevaju referenciju na neki prostorni okvir, što posebno dolazi do izražaja kad je riječ o podudaranju glagolskih prefikasa i prijedloga adverbijalne dopune.

Navode (2017: 221) da su prijedlozi *iz* i *oko* jedni od češćih realizatora genitivnog objekta. Katunar (2015: 2) ističe da je prijedložna fraza u jakoj rekaciji s glagolom kad mu je nužna dopuna, što je razvidno iz stotinjak primjera koje je pronašla u korpusu. Navodi da prijedložno-padežni izraz još može biti dodatak ili dopuna glagolu, idiomatska konstrukcija ili perifrazna konstrukcija.

Da bismo shvatili razliku između dopune (komplementa) i dodatka (adjunkta), moramo znati da se zavisnost može podijeliti u dvije temeljne vrste. Tako Stojanov (2006: 231) navodi da se neki članovi u spoju mogu izostaviti, a da se ne dobije neovjerena konstrukcija ili da se ne promijeni strukturni identitet ostatka spoja. Zavisne članovi koji se tako mogu izostaviti zovemo dodacima. Uvijek su fakultativni te se mogu nizati. Nasuprot njima dopune se ne mogu izostaviti a da se ne promijeni značenje ili ne dobije neovjerena konstrukcija.

Matas Ivanković (2016: 544) kaže da su prijedložno-padežni izrazi uglavnom slobodni spojevi, što znači da je izbor sastavnica uglavnom slobodan, ali i da prijedložno-padežni izraz najčešće nije strogo vezan uz glavni dio te on u rečenici može doći kao priložna oznaka (*otići s prijateljem*), kao objekt (*sastati se s prijateljem*), kao atribut (*druženje s prijateljem*) ili kao imenski dio predikata (*On je s mirom.*). Slično navode Blagus Bartolec i Matas Ivanković (2013: 361), koje kažu da prijedlog s imenskom riječju s kojom je povezan može imati funkciju priložne oznake (*sjedim ispod drveta*), objekta (*posuditi od prijatelja*) ili atributa (*klupa ispod drveta*), da objekt obično

dolazi iza predikata, priložna oznaka ispred ili iza predikata, a da prijedložno-padežni izraz kao atribut obično dolazi iza imenice.

Prijedložno-padežni izrazi često označavaju okolnosne dodatke. Okolnosni su dodaci rečeničnoj strukturi prema Siliću i Pranjkoviću (2007: 274) one priložne oznake koje pobliže opisuju čitavu glagolsku predikaciju, odnosno nude dodatan opis neke radnje ili događanja koje glagoli izriču (mjesto, vrijeme, način, posljedica, uzrok, količina i dr.)

3. Metodologija

Kako bismo što jasnije izložili svoje istraživanje, bitno je podrobnije objasniti teoriju kojom se služimo – kognitivnu lingvistiku, njezin pogled na značenje i njezine metode istraživanja. Uz kognitivnu lingvistiku, spomenut ćemo poddisciplinu koja joj pripada – konstrukcijsku gramatiku.

3.1. Kognitivna lingvistika i konstrukcijska gramatika

Kognitivna se lingvistika (u nastavku teksta KL) počela razvijati sredinom 70-ih godina prošloga stoljeća, a pod njezinim se imenom „krije“ više teorijskih pristupa koji se bitno razlikuju, ali imaju zajedničko početno stajalište, kako navodi Raffaelli (2015: 36). Neki od pristupa koji se smatraju dijelom KL-a nazivaju se kognitivna gramatika, teorija konceptualne metafore, teorija metonimije, konstrukcijska gramatika, dijakronijska prototipna semantika i dr. Zajedničko im je to da jezik promatraju kao dio ljudskoga kognitivnog sustava, tj. jezik je povezan s percepcijom, mišljenjem i razumijevanjem, a „jezične strukture odraz su ljudskih pojmovnih struktura“ (v. isto: 37). Kao što jezik nije odvojen od drugih kognitivnih sposobnosti, tako nisu odvojene ni različite jezične razine – KL smatra da postoji kontinuum između gramatike (sintakse) i leksika, a oni su neodvojivi od semantike (Raffaelli 2015: 37, Šarić 2014: 13). Kognitivna lingvistika i konstrukcijska gramatika govore i o kontinuumu između jezičnog sustava i jezične uporabe (Katunar 2015: 1), čime pripadaju uporabnim modelima, o čemu će više riječi biti kasnije. Raffaelli (2015: 37) napominje da KL gramatiku ne promatra kao skup pravila, već je odraz kako čovjek opojmljuje izvanjezični svijet. Dakle, budući da je jezik povezan s percepcijom, to kako će govornik jezično

izraziti svijet, ovisi o njegovim osjetilima koja mogu varirati (Šarić 2014: 12). Tako različito gramatičko ustrojstvo upućuje na drukčiji način percipiranja svijeta, a samim time na drukčije značenje koje je, za KL, odraz ljudskog načina opojmljivanja izvanjezičnog svijeta i njegova iskustva toga svijeta (Raffaelli 2015: 37). Sve što možemo na više načina percipirati, možemo i na više načina jezično izraziti. Jezikom na različite načine opisujemo mnoge viđene i neviđene događaje i pojavnosti, ali uvijek s pomoću leksičkih jedinica koje su temelj ili rezultat gramatičkih kombinacija i temelj našeg „pogleda na svijet“ (Katunar 2015: 1). Na to kako ćemo što percipirati utječe naše iskustvo i znanje o svijetu (Raffaelli 2015: 38), ali i govornikov konkretni položaj (u prostoru i vremenu) ili svjestan izbor (npr. zbog ideologije) (Šarić 2014: 13). Zaključujemo da na značenje utječu i jezični i izvanjezični čimbenici koji „uvjetuju prihvatljivost određene jezične jedinice za kodiranje određenog odnosa, a time to znači i da je sintaksa uvjetovana i jezičnim i izvanjezičnim čimbenicima“ (Matovac 2013: 279). Nasuprot prijašnjim razdobljima poststrukturalizam, posebice KL, ne dijeli značenje na više tipova, već „smatra da se značenje gradi djelovanjem niza različitih procesa koji se međusobno ne mogu razdvojiti i koji zajednički omogućuju složenost toga fenomena“ (Raffaelli 2015: 66) – za poststrukturalizam značenje je dinamička pojava. Ta gradnja ili konstrukcija značenja (engl. *construal*) predstavlja dakle tu sposobnost različitog percipiranja i jezičnog konstruiranja objektivno iste situacije (Geld 2006: 185, Šarić 2014: 13). Izgradnja je značenja konceptualan proces koji uključuje, kao što smo već spomenuli, integraciju jezičnih i nejezičnih informacija na kreativan način. Značenje nije zbroj značenja leksičkih jedinica nekog iskaza, već „leksičke jedinice služe samo kao polazište ili poticaj procesu izgradnje značenja koji počiva na enciklopedijskom znanju o svijetu“ (Matovac 2013: 53). Nasuprot strukturalizmu (vidi u poglavlju *Značenje*) KL smatra da leksičke jedinice ne ujediniju u sebi čvrsto određene značenske sastavnice, već da su one elastične, uvjetovane kontekstom te da pružaju pristup neograničenom broju koncepata i konceptualnih sustava (Langacker 1999: 4).

Značenje je dinamično i fleksibilno, tj. značenje je podložno promjenama, a ta je njegova osobina izravno povezana s činjenicom da je značenje prije svega naš način oblikovanja znanja o promjenjivom svijetu u kojemu živimo (Matovac 2013: 53).

Kao što smo spomenuli, znanje se dijeli na enciklopedijsko (znanje o svijetu) i jezično. Znanje o svijetu nije stabilna kategorija jer ovisi, navodi Šarić (2014: 12), o osjetilnoj aktivnosti, društvu i kulturi te o specifičnostima konkretnog komunikacijskog čina.

Uz KL jedan od najutjecajnijih uporabnih/kontekstnih pristupa jest i konstrukcijska gramatika koja se nadovezuje na Fillmorea i njegovu gramatiku dubinskih padeža. Osnovna je jezična jedinica konstrukcija koja može biti veličine morfema, ali i rečenice. Konstrukcije se sastoje od oblika i njemu pridružena značenja, a mogu biti manje ili više ispunjene, tj. manje ili više shematične. Shematične konstrukcije odgovaraju tradicionalnom pojmu pravila. Konstrukcijska gramatika naglašava da se opisivani elementi ne mogu promatrati zasebno, već u suodnosu s drugim jezičnim elementima s kojima se pojavljuju u određenom kontekstu. Uporabni modeli smatraju da se paradigmatске i sintagmatske strukture oblikuju s obzirom na i jezično i enciklopedijsko znanje. Konstrukcija bi, kako navodi Katunar (2015: 108), tako s jedne strane zamjenjivala (gramatičko) pravilo, a u velikoj mjeri i pojam sintagmatskog odnosa, točnije u onoj mjeri u kojoj ukazuje na pravilnosti i pravila kombiniranja jezičnih jedinica. Konstrukcijsku gramatiku spominjemo zato što ćemo u analizi vidjeti da neki prijedlozi čine česte kolokacije ili fraze čije značenje nije zbroj značenja sastavnica.

3.2. Kategorizacija, shematičnost, prototipnost

Kognitivna lingvistika povezana je s istraživanjima procesa kategorizacije koje je provodila Eleanor Rosch 70-ih godina prošloga stoljeća (1973, 1977, 1978), a podatke nam donose Raffaelli (2009: 38), Katunar (2015: 41–42) i Matovac (2013: 54–66). Rosch je dokazala da se kategorije organiziraju oko člana koji ima najviše svojstava te kategorije. Takav se član naziva prototipom. Oko njega se smještaju ostali članovi koji su mu manje ili više slični i bliski. Kategorije su stoga ustrojene radijalno, odnosno nastaju ulančavanjem svojih članova prema načelu sličnosti određenom prototipu, središnjem članu neke kategorije. Matovac (2013: 56) spominje četiri svojstva kategorije kao mentalne radijalne strukture: (i) ne mogu se okarakterizirati popisom nužnih i dovoljnih obilježja (kao što to tvrdi semička ili komponencijalna analiza), (ii) svi članovi kategorije nisu jednako dobri njezini predstavnici, a najbolji član kategorije naziva se prototipom, (iii) svi članovi unutar kategorije nemaju jednak status, no ipak su svi međusobno povezani preko prototipa prema načelu porodične sličnosti i (iv) rubni članovi kategorije mogu dijeliti jedno obilježje s prototipom jedne kategorije, a drugo s prototipom druge kategorije, a iz toga proizlazi da kategorije nemaju jasne granice (nasuprot modelu polja). Kategorizaciju definira (isto: 54) kao „proces kojim se beskrajna raznolikost svodi na kognitivno prihvatljivu mjeru tako da se ono što

se smatra povezanim svrstava zajedno, tj. u istu kategoriju.“ Langacker (1987: 371–373) uz kategorizaciju spominje i shematičnost, prvu kao horizontalnu, temeljenu na mehanizmu proširenja od središta kategorije odnosno njezina prototipa (prema načelu više – manje), drugu kao vertikalnu relaciju, temeljenu na mehanizmu razrade, odnosno isticanja dodatnih konceptnih obilježja koja upotpunjuju razumijevanje sheme. Shematičnost predstavlja strukturu koja se sastoji od sheme i njezinih specifikacija/oprimjerenja. Ta shema ima sva zajednička obilježja neke kategorije, dok specifikacije imaju samo neka, tj. unutar neke semantičke mreže značenja koja su odvojena na jednoj razini apstrakcije, a na višoj se razini apstrakcije mogu svesti pod jedno sveobuhvatno značenje ili shemu (Matovac 2013: 58). Sheme i oprimjerenja mogu imati više razina, pa tako određeni leksem može biti hijerarhijski nadređen ili podređen nekom drugom leksemu. Prema Langackeru (1987) sposobnost generalizacije, tj. stvaranja shema, jedna je od središnjih ljudskih kognitivnih sposobnosti, a odnosi shematičnosti osnovni su odnosi koji strukturiraju inventar konvencionalnih jezičnih jedinica, tj. gramatiku. Prototip se, dakle, može poistovjetiti sa shemom i odrediti kao „relativno apstraktan mentalni prikaz koji okuplja ključne attribute ili obilježja koja najbolje predstavljaju primjerke neke kategorije“ (Evans i Green 2006: 249, Matovac 2013: 66).

KL načela prototipnosti koristi prilikom opisa polisemije – jezične pojavnosti kada jedna jezična jedinica ima više povezanih, ali zasebnih značenja. Ovaj se rad temelji na opisu polisemije – svaki od istraživanih genitivnih prijedložno-padežnih izraza ima više značenja koja su povezana. Matovac (2013: 51) tvrdi da KL smatra da se jezične jedinice ne odnose na objekte u vanjskom svijetu, već na koncepte u ljudskom umu te da se semantička struktura izjednačava s konceptualnom strukturom. Stoga lingvistička polisemija „odražava kompleksnost konceptualne razine“ (isto: 51). Izjednačavanje značenja s konceptualnim sustavom temelji se na glavnoj kognitivnolingvističkoj tezi da je jezik povezan s ostalim kognitivnim sposobnostima.

Polisemija se događa kada jedna jezična jedinica uz prvotno značenje dobije drugo, odijeljeno, ali povezano značenje – njezino se značenje širi. Jedan od glavnih procesa koji omogućuje proširivanje značenja jest konceptualna metafora koja nije samo jezični, već i konceptualni fenomen. Matovac (2013: 88) polisemiju definira kao pripisivanje novog značenja nekoj postojećoj jezičnoj jedinici i izgradnju njezine semantičke mreže. Šarić (2014: 14) navodi da polisemija povezuje dvije kognitivne domene – izvornu i ciljnu – tj. elementi izvorne domene

preslikavaju se na elemente ciljne i tako omogućuju shvaćanje te domene. Autorica spominje sljedeće metafore vezane uz izvornu prostornu domenu: stanje je mjesto, promjena je kretanje (ulazak u neki prostor ili izlazak iz prostora), uzrok je sila, radnja je kretanje, svrha je odredište, način je put (prema cilju), teškoća je zapreka kretanju, očekivani napredak je plan putovanja, događaj je predmet koji se kreće, dugoročna svrhovita aktivnost je putovanje. To se proširivanje može događati samo u jednom smjeru – od konkretnih prostornih prema apstraktnim značenjima (Matovac 2013: 70). Kao što smo rekli, novo i prvotno značenje moraju biti povezani, tj. govornik među njima mora prepoznati neku povezanost. Matovac (isto: 85) tvrdi da se ta povezanost može očitovati iskustvenom korelacijom ili perceptivnom sličnosti.

U svojim se opisima značenja padeža jezikoslovci poput Palića (2016), Belaja i Tanackovića Faletara (2014), Šarić (2008) i dr. vode tezom o prototipičnoj strukturi značenja. Ta se struktura, tj. značenjska mreža, sastoji od prototipnog, osnovnog značenja, tj. jezgrenog (Palić 2016), i ostalih specifičnijih značenja koja su manje ili više bliska prototipnom, ali su s njime povezana tako da tvore tzv. značenjski lanac koji se temelji na već spomenutoj kategorizaciji – kognitivnom procesu koji kazuje da stvari koje predočavamo slično svrstavamo u istu kategoriju (usp. Palić 2016: 11, Belaj–Tanacković Faletar 2017). Ta rubnija, tj. specifična značenja predstavljaju varijante, odmicanje od prototipova, što je omogućeno metaforiskim ili metonimijskim ekstenzijama ili proširenjima. Prototip je onaj član koji govornici prepoznaju kao najboljeg predstavnika određene kategorije (Šarić 2014: 30), ali se taj kriterij ne može primijeniti na sve jezične jedinice. Matovac (2013: 66) navodi da prototip u slučaju prijedloga i prefiksa obično pripada fizičkoj, odnosno konkretnoj prostornoj domeni. Za padežnu shemu Palić i Belaj i Tanacković Faletar uzimaju prostor koji je najneposrednije tjelesno ljudsko iskustvo, pa se smatra i perceptivnim primatom (Palić 2016: 23). Čovjek stvara osnovne konceptualne obrasce fizičkim kontaktima i prostornim odnosima. Dakle, čovjekovo je iskustvo uvjetovano njegovim tijelom, pa se može govoriti o „*utjelovljenju iskustva ili utjelovljenom iskustvu*, iz kojeg nastaje značenje, tj. konceptualne strukture“ (isto). Dakle, prostor je domena koja se prva može iskusiti i koja pomaže da se objasne druge domene. Tom se tezom vodi kognitivna lingvistika koja zbog toga pripada lokalističkim teorijama jezika (Matovac 2013: 4). Prostorna se domena u jezicima nije jednoznačno i jednako morfologizirala (isto: 68).

Osim prototipa, kategorizacije i shematičnosti, u literaturi se spominju i predodžbene sheme. Talmy (2000: 47–68 prema Šarić (2014: 16)) za njih kaže:

Različiti tipovi dokaza o povezanosti jezika i tijela u temelju su kognitivističke ideje o predodžbenim shemama, općim obrascima koje primjećujemo u interakciji sa svijetom oko sebe. Ti su obrasci ovisni o percepciji i analogni su. Razumijevaju se izravno, geštaltne¹⁴ su cjeline premda se sastoje od dijelova i dijelovi su im raspoznatljivi, te se lakše razumijevaju kao cjelina. Shematiziranje upućuje na to da kod različitih perceptivnih unosa u obzir uzimamo samo elemente najvažnije u danom trenutku, to jest samo neke bitne elemente.

Matovac (2013: 80) navodi da predodžbene sheme (engl. *image schema*) označavaju prvotne koncepte koji proizlaze izravno iz analize percepta, a Šarić (2014: 17) tvrdi da se temelje na tjelesnom iskustvu i prostornim scenarijima te da se iz njih izvode mnoge osnovne konceptualne metafore. S predodžbenim shemama kognitivna lingvistika povezuje dva osnovna entiteta – trajektor (TR) ili objekt lokalizacije i orijentir (OR¹⁵). Langacker (1987, Šarić 2014: 20–21) definira TR kao istaknuti objekt nasuprot drugom entitetu u relacijskoj predikaciji, orijentiru koji je orijentacijska točka u odnosu na koju se TR smješta. TR je fokalni element istaknut u scenariju, dok je OR pozadinski element u prostornim odnosima. Pritom se lokacija ili kretanje trajektora određuje u odnosu na OR. Najčešće male i pokretljive predmete (TR) opisujemo u odnosu na veće i statične (OR). Šarić (2014: 21) kaže da se odnos između ovih dvaju entiteta u hrvatskom jeziku može izraziti glagolima (tipa *sadržavati*, *uključivati*), padežnim sufiksima, prijedlozima te kombinacijom prijedloga i padežnog nastavka. Potonji će biti predmet ovoga istraživanja.

¹⁴ Geštalt je njemačka riječ koja se doslovno prevodi kao oblik ili forma. Pojam geštalt označava jedinstvenu cjelinu, koja ima karakteristike koje su drugačije od njezinih sastavnih dijelova i koja se ne može svesti na jednostavan zbroj elemenata ili dijelova od kojih je sastavljena. Karakteristike te cjeline nije moguće objasniti karakteristikama pojedinih elemenata ili njihovim jednostavnim sumiranjem. Geštalt je cjelina koja je puno više od samog zbroja njenih sastavnih elemenata (<https://www.psiholoskicentar-razvoj.hr/?p=40>).

¹⁵ U kroatističkoj se literaturi koristi i kratica LM (engl. *landmark*) (npr. Belaj i Tanacković Faletar 2014, 2017). Pranjčević koristi termine objekt lokalizacije (OL) i lokalizator (L), kao što smo naveli u poglavlju 2.4. *Značenje genitiva*.

3.3. Uporabni modeli jezika

Silić (2006: 219) komentira Čerkasovljinu (1967) podjelu značenja na tri vrste: leksičko, kategorijalno i gramatičko. Leksičko je značenje pojedinačno (konkretno), kategorijalno uopćeno (apstraktno), a gramatičko također uopćeno (apstraktno), pri čemu prati kategorijalno značenje. Silić smatra da su sva ta tri značenja nekontekstualna, tj. potencijalna, što bi značilo da uz njih mora postojati i kontekstualno, tj. aktualno značenje. Silić takvo kontekstualno/aktualno značenje naziva i komunikacijsko-obavijesnim značenjem. Nadalje, razrađuje to (v. isto) tako što dodaje tezu da kontekst rađa smisao, a ne značenje. Stoga značenje smatra apstraktnim, tj. potencijalnim, a smisao konkretnim, tj. aktualnim, pokazujući tako da su kontekst i uporaba vrlo bitni pri određivanju „što nešto znači“. Budući da su i KL i konstrukcijska gramatika uporabni modeli, vrijeme je da objasnimo što to znači i kako uporaba utječe na njihova istraživanja.

Kognitivna lingvistika, kognitivna i konstrukcijska gramatika često se u suvremenoj literaturi objedinjuju nazivnom uporabni modeli jezika (engl. *usage based models of language*) i „označavaju skupinu pristupa koja u središte jezičnog opisa (na svim jezičnim razinama) stavlja uporabu i njezinu direktivnu svezu s jezičnim sustavom“ (Katunar 2015: 2). Kemer i Barlow (2000: vii-xxiii, Katunar 2015: 30–31) navode zajednička obilježja uporabnih modela: uporabni događaj, izravna veza sustava i uporabe, čestotnost koja je važna za stupanj kognitivne usađenosti (engl. *entrenchment*), integralnost razumijevanja i proizvodnje, stupnjevita gramatičnost, učenje i iskustvo, važnost potvrđenih podataka iz jezične uporabe (korpusi), međupovezanost jezičnog sustava i drugih kognitivnih sustava, ključna uloga konteksta. Prema kognitivnoj lingvistici (Langacker 1987, 1988) i ostalim uporabnim modelima (vidi Kremmer i Barlow 2000), jezične su strukture, i gramatičke i značenjske, „apstrahirane iz jezične uporabe koja je od presudne važnosti za naše znanje i jezik jer iskustvo s jezikom izrasta iz iskustva jezične uporabe u sintagmatskom kontekstu i raznim izvanjezičnim situacijama“ (Kerovec 2015: 145). Stoga, kad u jeziku dođe do kakve promjene, ona je morala biti začeta u uporabi kao inovacija potaknuta potrebom da govornici na nov, inovativan način oblikuju svoj mentalni sadržaj i o njemu komuniciraju. Uporaba je važna jer na temelju nje „s jedne strane zaključujemo o odnosima u jezičnom sustavu, ali istodobno uporaba omogućuje i usvajanje tog sustava kao „skupa pravila“ koji je osnovom jezične kreativnosti“ (Raffaelli 2015: 56). Dakle, govornik uporabom ne stječe samo enciklopedijsko, već i jezično znanje (isto: 56). Da bi se govorilo o jezičnoj promjeni, Žic Fuchs (2009 prema Kerovac

(2015: 145)) napominje da inovacija mora postati kolektivna i konvencionalna, tj. mora postati dio jezičnog sustava. Katunar (2015: 44) tvrdi da čestom proizvodnjom i čestim slušanjem neka jezična struktura postaje dublje kognitivno usađena, a samim time i više konvencionalna. Čestotnost/frekvencija stoga je jedan od glavnih faktora koji uvjetuju funkcionalnu promjenu neke jezične jedinice (Bybee i Hopper 2001) te je i rezultat stabilnosti neke jezične strukture (Taylor 2012), a neraskidivo je povezana s konvencionaliziranošću jezičnih pojavnosti.

Budući da je KL uporabno utemeljen model, često se povezuje s računalnom i korpusnom lingvistikom te se koristi računalnim korpusima. Oni mogu pružiti uvid u frekvenciju jezičnih jedinica, a samim time dati statističke podatke kojima se osigurava objektivnost i egzaktnost rezultata, kako navodi Raffaelli (2015: 41). Hoffmann (2005: 151) o frekvenciji i preferiranosti, koja se može povezati i s prototipnosti, kaže:

Ako neki posebni oblik čini većinu ostvarenja nekoga posebnog koncepta, on je preferirani izbor izražavanja, čak i ako je njegova apsolutna frekvencija relativno niska. Čini se vjerojatnim da na kognitivno predstavljanje neke jezične stavke utječe status koji ta stavka ima kao preferirani ili nepreferirani izbor izražavanja.

Matovac (2013: 64) ističe da su prototipna značenja najčešće i najfrekventnija, ali se frekvencija ne smije smatrati uzrokom prototipnosti, već njezinom posljedicom. Stoga prostorno značenje, koje je središte značenjske mreže prijedloga, ne mora biti i najfrekventnije.

Korpusi, računalni i neračunalni, izrađeni su kako bi pružili uvid u velike količine jezičnih podataka, tzv. potvrđenih jezičnih struktura i konteksta njihove uporabe. Katunar (2015: 9) zapaža da su korpusi tako odraz jedne razine jezičnog i leksičkog znanja. Za korpuse se pretpostavlja da odražavaju reprezentativan uzorak jezične proizvodnje govornika kojeg jezika te frekvencije jezičnih jedinica. Ipak, s tom pretpostavkom moramo biti oprezni zato što je korpus ipak svjesno sastavljen skup odabranih tekstova od strane istraživača. Kako Žic Fuchs (2009: 98 prema Katunar (2015: 45)) kaže, korpusi nikada nisu u potpunosti objektivno sastavljeni i uvijek nužno predstavljaju odabir tekstova od strane lingvista koji može biti manje ili više prikladan za pitanja neke konkretne studije. Također, interpretacija korpusnih podataka uvijek je obilježena i interpretacijom i introspekcijom samog istraživača.

Cilj je ovoga rada, kao što je već spomenuto, analizirati uporabu šest prijedloga koji idu uz genitiv i kakva značenja s njime tvore. Usporedit će se udio dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja

na temelju korpusne analize. Rabin će se računalni korpusi – *Hrvatski nacionalni korpus* (nadalje: HNK) i *Hrvatski mrežni korpus* (nadalje: hrWaC). HNK je korpus koji je izradio Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Počeo se sastavljati 1998. godine. Verziji 3.0. opseg je 218,6 milijuna pojava, a sastavljen je 74% od tiskovina, 23% od fiktivne proze te 3% miješanih tekstova (Tadić 2003: 90). Za razliku od HNK-a hrWaC je korpus tekstova preuzetih s hr. domene, a opseg mu je 1,9 milijardi pojava. Ti se tekstovi razlikuju od tekstova uvrštenih u HNK. Matovac (2015: 166) kaže da taj korpus obuhvaća i jezično uređene tekstove kao što su novinski tekstovi, zakoni ili oglasi, ali i jezično neuređene tekstove kao što su objave na forumima i sl., u kojima je jezik bliži razgovornom. Kao i što je Katunar (2015: 131) spomenula, ne smatramo da je ijedan od dvaju korpusa potpuno reprezentativan što se tiče obuhvatnosti jezične raznolikosti, pa možemo govoriti o tendencijama u oblikovanju jezičnih odnosno značenjskih struktura prije negoli o iscrpnosti njihova opisa korpus. Budući da se sastav dvaju uzetih korpusa bitno razlikuje, očekuju se i razlike u dobivenim rezultatima. Stoga ćemo rezultate usporediti i među korpusima. Ta su dva korpusa izabrana zato što imaju različite vrste tekstova, ali i zato što omogućuju metodu nasumičnog uzorka i pretrage preko MSD-a (gramatičkih kategorija riječi). Hrvatska jezična riznica, čija bi analiza bila zanimljiva zbog klasičnih fikcionalnih djela hrvatske književnosti, nema te opcije pa bi pretraga bila vrlo otežana.

Pranjković (2001: 96) kaže da

„u vezi s prostornim značenjima što ih mogu imati pojedini padežni oblici i pojedini prijedložni izrazi u novije se vrijeme može registrirati učestalost prijedložnih izraza s prijedlogom *kod* + G, i to i u značenju prostorne koegzistencije, statičnosti, npr. *Kod nas (ima puno novina)*, i u značenju opće direktivnosti, prostorne dinamičnosti, npr. *(Idem) kod liječnika*. To posebno vrijedi za razgovorni stil“.

Sintagme *u novije vrijeme* i *vrijedi za razgovorni stil* pokazuju da se jezik mijenja, ali da nije jednaka njegova uporaba u različitim domenama. To je još jedan od razloga zašto smo izabrali dva različita računalna korpusa – da vidimo kako se jezik ponaša u što raznolikijim uporabama. Metodom nasumičnog uzorka uzeli smo po tisuću rečenica za svaki prijedlog (ukupno 12 000 rečenica).

4. Analiza prijedloga s genitivom

U ovom ćemo poglavlju iznijeti glavni dio rada – analizirat ćemo šest izabranih prijedloga s genitivom – *iz*, *kod*, *oko*, *preko*, *s(a)* i *van*. Ove smo prijedloge odabrali zato što su jednostavni/primarni, tj. nisu nastali od imenica ili sklopom dvaju prijedloga. Odabrali smo ih i zato što im je osnovno značenje prostorno. Osim toga, Raguž (1997: 122) izdvaja prijedloge s mnogo značenja među koje ubraja *iz*, *kod*, *oko* i *preko*. Pranjković nas je svojom rečenicom o prijedlogu *kod* zaintrigirao, pa samo htjeli vidjeti koja je razlika statične i dinamične prostornosti. Kad je riječ o prijedlogu *van*, zanimalo nas se kakva će mu pojavnost biti u korpusima s obzirom na to da se smatra da je prijedlog *izvan* normativno prihvatljivija inačica. Prijedlog *s(a)* češće dolazi uz instrumental, pa nas je zanimalo koliko često dolazi uz genitiv. Izabrali smo po tisuću primjera iz dvaju korpusa – hrWaC-a¹⁶ i HNK-a¹⁷. Cilj je razmotriti uporabu genitiva uz navedene prijedloge, sintaktičko-semantičke osobitosti prijedložno-padežnih izraza, te moguće razlike u zastupljenosti prijedloga s genitivom u dvama korpusima¹⁸.

Najprije će se navesti zapažanja jezikoslovaca o pojedinom prijedlogu, a zatim iznijeti ona dobivena vlastitim istraživanjem. Analiza će se temeljiti na odnosu dimenzionalnih (prostornih i vremenskih) i nedimenzionalnih značenja. Budući da značenje nije jednostavna jezična pojavnost, treba imati na umu da se unutar jednog primjera mogu pojaviti nijanse značenja, tj. da se značenja preklapaju, i to ne samo nedimenzionalna unutar sebe, već i dimenzionalna i nedimenzionalna. Ipak, u takvim smo se primjerima radi brojčane usporedbe odlučili samo za jedno značenje. Također, kao što smo već naveli, nijanse značenja mogu se iscrpnije prikazati ovisno o namjeri jezikoslovca (npr. sredstvo bi moglo pripadati većoj skupini značenja načina). Stoga ćemo odmah nabrojati značenja koja će biti spomenuta u analizi:

– prostorna: ablokativnost, ekstralokativnost, adlokativnost, direktivna lokativnost, cirkumlokativnost, translokativnost;

– vremenska: abtemporalnost, cirkumtemporalnost, prototemporalnost;

¹⁶ Svi su primjeri preuzeti 19. ožujka 2019.

¹⁷ Svi su primjeri preuzeti 2. travnja 2019.

¹⁸ Valja napomenuti da u primjerima mogu biti pravopisne i gramatičke pogreške, ali ih nismo ispravljali.

– nedimenzionalna: način/modal, uzrok/kauzativ, sredstvo/instrumental, podrijetlo/potjecanje/ablativ, agens/vršitelj radnje, metaforički prostor, izvor, tvar, (ne)pripadanje, posvojnost/ posesiv, povezanost/relativ, cilj, količina/metronal/ komparativ, posrednik, stanje/modal, izuzimanje.

Kao što smo već rekli u poglavlju 2.3. *Značenje prijedloga*, Pranjkovićevu ćemo podjelu ponekad morati nadopuniti radi detaljnije analize. Jedno od glavnih značenja koje nije spomenuto u okviru Pranjkovićeve podjele jest značenje vršitelja radnje ili agensa (Fillmore to značenje navodi među glavnim dubinskim padežima), a koje se pojavljuje u gotovo svim prijedlozima.

Prvo će biti spomenuta prostorna značenja jer se ona smatraju prototipnima, zatim vremenska koja prva proizlaze iz prostornih, poslije toga nedimenzionalna. Nakon navedenih najčešćih značenja spomenut ćemo česte kolokacije te fraze/konstrukcije kojima značenje nije zbroj značenja sastavnica i na kraju frazeme.

Moramo napomenuti da prostorom smatramo samo doslovni prostor, tj. po definiciji Hrvatskog jezičnog portala, ograničen dio površine na koji se može što smjestiti. Sve ostalo (npr. *izbaciti iz vlade*) smatrat ćemo metaforičkim prostorom. Zbog toga će biti znatno manje dimenzionalnih primjera nego se možda može očekivati.

4.1. Prijedlog *iz*

U hrvatskome jeziku prijedlog *iz* slaže se isključivo s genitivom *i*, kao što je već rečeno, pojavljuje se u sto najčešćih hrvatskih riječi. Ne pojavljuje se ni u ustaljenim izrazima, kao što to primjerice čini prijedlog *s*, niti se u prošlosti pojavljivao uz koji drugi padež (Matovac 2013: 146). Ipak, često služi u tvorbi složenih prijedloga, npr. *ispod, iznad, izvan*.

Matovac (2013: 146–147) temeljnim značenjem toga prijedloga smatra ablativnost, tj. kretanje prostorom u smjeru udaljavanja od početne točke kretanja, a sva njegova značenja povezuje predodžbenom shemom – spremnik kao ishodište. Značenje te sheme naziva intralokativnom ablativnošću ili intraablativnošću. Zaključuje da je prijedlog *iz* ipak najuobičajeniji prijedlog za izražavanje prostorne ablativnosti (isto: 148). Također (isto: 155–157) navodi da značenje potjecanja može imati ulogu atributa i imenskog predikata, a ono što bi se nazvalo ablativnom temporalnosti ili abtemporalnosti (npr. *iz devedesetih*) autor ne smatra vremenskim značenjem,

već specifičnim značenjem potjecanja. Povezanost prostora i vremena objašnjiva je konceptualnom metaforom KRETANJE KROZ VRIJEME JE KRETANJE KROZ PROSTOR. Značenje pripadnosti (skupinama, dijelu teksta ili području djelatnosti) i tvarno značenje Matovac (2013: 159) također smatra značenjem potjecanja. Spominje (v. isto: 162–164) još značenje uzroka koje je psihičke naravi, tj. određeno djelovanje ili rezultat djelovanja uzrokovani su nekim osjećajem ili stavom, načinsko značenje te sredstvo (npr. *pucati iz puške*) koje se može zamijeniti besprijedložnim instrumentalom. Palić (2016: 138–141) navodi sljedeća značenja toga prijedloga: odmicanje, udaljavanje, odvajanje, smještenost, potjecanje, sastavni dio, vremensko potjecanje, sredstvo, uzrok, oblikovanje potjecanjem, tema (objekt), a Pranjković (2002: 49) navodi da genitiv s prijedlogom *iz* može tvoriti značenja uzroka (potjecanje, polaznje, podrijetlo) i ablativnosti. Silić i Pranjković (2007: 206–207) spominju sljedeća značenja: ablativ, kretanje, odvajanje, potjecanje, vrijeme, način, tvar, podrijetlo i područje kakve djelatnosti. Raguž (1997: 124–125) navodi sljedeća značenja: izlazak, napuštanje zatvorena prostora, podrijetlo, izvor, trajanje, način, uzrok, sredstvo, građa, sastav.

Blagus Bartolec i Matas Ivanković (2013: 368) navode da su koligacijama s prijedložnim parom *iz (+ G) – u (+ A)* izražene početna i krajnja točka kretanja, koje se percipiraju kao zatvorena, omeđena cjelina koja može imati prostorno (*doći iz Beča u Pariz, pobjeći iz toplica u Italiju*) ili vremensko značenje (*prijelaz iz 19. u 20. stoljeće*).

4.1.1. Prijedlog *iz* u korpusu hrWaC

U korpusu hrWaC prijedlog *iz* pojavljuje se 4 301 562 puta, a s genitivom 4 119 080 puta. Da bismo dobili broj primjera s genitivom, morali smo koristiti detaljnije pretraživanje upisujući u CQL [word="iz" & tag="Sg"]¹⁹. Tako smo dobili primjere s MSD-om, tj. gramatičkim kategorijama koje govore da je *iz* prijedlog koji ide uz genitiv. Nasumičnim smo izborom odabrali tisuću primjera koje ćemo obraditi. Od njih je 233 s dimenzionalnim značenjem, a 766 s nedimenzionalnim, jedan je primjer bio upitan – nije se moglo dokučiti značenje prijedloga zbog nepotpune rečenice. Vremenskih primjera ima svega 51, a prostornih 182. Zaključujemo da

¹⁹ Taj smo postupak ponovili za svaki prijedlog.

dominiraju primjeri s nedimenzionalnim značenjem s tri puta većom pojavnošću, a od dimenzionalnih su isto toliko češći prostorni.

Prostorna značenja najčešće označavaju smjer kretanja ili ishodište, tj. odakle što kreće:

- (1) ...koja izranja iz zelenog krova...
- (2) ...iz jednog dvorišta preko puta njihove kuće začuo se glasan lavež psa...
- (3) ...nakon što je glavom bez obzira izbjegao iz Zagreba.

Pojavljuje se nijansa značenja odvajanja od kakva prostora:

- (4) ...prije no što su Metodovi učenici protjerani iz Moravske?
- (5) ... za onog bidnog čovika šta ga je isterala iz stana...

Ova značenja Pranjковиć naziva ablokativnošću ili ablativnom lokativosti (objekt lokalizacije ili trajektor udaljuje se od lokalizatora), ali se mogu povezati i s esktralokativnošću (TR se nalazi ili kreće izvan (granica) OR). Kada je riječ o sintaktičkoj službi prijedložno-padežnih izraza tipa (1–5), treba reći da najčešće dolaze u funkciji priložne oznake mjesta te kao atributi (6–7):

- (6) Udarac iz kuta...
- (7) Taj je UN-ov čin pak izazvao novi napad srdžbe iz Sjeverne Koreje.

Vremenskim je značenjima određeno iz koje godine/vremena što potječe, pa je riječ o abtemporalnosti. Kao što je Matovac zaključio (2013: 157), abtemporalnost može se povezati sa značenjem potjecanja, posebice ako dolazi u službi atributa (8–9):

- (8) ...ali smo zapamtili odličnu loptu iz 79. minute...
- (9) ...te nizom istarskih zanimljivosti, crtica iz prošlosti...

Uz atributnu službu prijedložno-padežni izrazi sa značenjem abtemporalnosti dolaze i u službi priložne oznake vremena (10–11):

- (10) Zidine potječu iz ilirskog (predrimskog) doba...
- (11) Još iz dječastva pamtim...

U (12) prijedložno-padežnim izrazom upućuje se na značenje istodobnosti, tj. simultanosti—bombardiranje se događa tijekom leta:

(12) ...da je većina napada na brodove izvedena na način s početka pedesetih godina prošlog stoljeća - klasičnim bombama iz brišućeg leta .

Od nedimenzionalnih značenja genitiva s prijedlogom *iz* najčešća su ona podrijetla ili potjecanja²⁰ iz kojeg mjesta (13–15) te pripadnosti kakvoj organizaciji, području, ustanovi i sl. (16–18).²¹ Donosimo po tri primjera za oba značenja:

(13) ... ali ako će u trgovini biti voće i povrće iz Vinjana,...

(14) ...koji ima haljine kao iz bajke.

(15) ...koji je okupio znanstvenike iz desetak država...

(16) Objašnjava da su se organizatori iz Kruga usredotočili na novu fazu akcije za preimenovanje Trga s njima mrskim imenom Tita.

(17) ...ocijenjeni su svi od... do zaposlenika iz podružnice za održavanje autoceste,...

(18) Nakon uvida županijskog povjerenstva u rezultate natjecanja iz biologije za osnovne škole...

Tako su voće i povrće podrijetlom iz Vinjana, haljina kao da je došla iz bajke, a znanstvenici su podrijetlom iz mnogih država. Organizatori pripadaju organizaciji nazvanoj Krug, zaposlenik je pripadnik podružnice, a natjecanje je iz područja biologije. Primjećujemo da su ti prijedložno-padežni izrazi u načelu u službi atributa.

Uz navedena značenja pojavljuju se značenja agensa (19–20), metaforičkog prostora (21–22), izvora (23–24), uzroka/kauzativa (25–26), načina/modala (27–28), sredstva/instrumentala (29–30) i stvari (31–32). Tim redom navodimo po dva primjera za svako značenje:

(19) ...zaključuje se u reagiraju iz Ureda gradonačelnika.

(20) ...izvijestili su danas iz Ministarstva rada i mirovinskog sustava...

(21) Vedran Ćorluka igrao je cijelu utakmicu , dok je Niko Kranjčar iz igre izašao u 87. minuti.

(22) Zagreb je unatoč solidnoj predstavi na Poljudu bio potpuno inferioran Hajduku , u utorak su je jedva izbacio Orijent (1 - 2) iz Kupa,...

(23) Kako bi...mogli pružiti kvalitetne i relevantne informacije iz prve ruke.

²⁰ Pranjković takvo značenje naziva ablativom (2001).

²¹ To bi se značenje moglo smatrati vrstom ekskluziva (dio se izuzima iz kakve cjeline), posesiva (riječi iza prijedloga pripada riječ ispred prijedloga) ili partitiva (dio je kakve cjeline), ali i ablativa.

- (24) Ti su političari svoje moralno poimanje države , prava , mira i odgovornosti erpili iz svoje kršćanske vjere...
- (25) Odjednom je, iz još neutvrđenih okolnosti prešao na lijevi kolnički trak...
- (26) Em si mlad , em si nesiguran , em nju iz ta dva prva razloga ne voliš dovoljno .
- (27) U svemu ovome ima i nekih pozitivnih stvari , ali krajnje je vrijeme da počnemo učiti iz počinjenih pogrešaka.
- (28) Počele su se uspinjati veselo krekećući iz sve snage , ali su ubrzo osjetile umor i zastale.
- (29) Tamo je tukao i civila Pavu Zemljaka te pucao pred njega iz puške.
- (30) ...kao i time što punoljetnom djetetu ne pripada pravo na privremeno uzdržavanje iz sredstava centra za socijalnu skrb.
- (31) Jedan od problema jest pojačano stvaranje krutih taloga iz sagorjelog ulja...
- (32) Riječ je o dokumentarcu nastalom iz materijala koji je Marko Lokas prikupio tijekom snimanja filma o Velebitu...

Pasivne i povratne rečenice često ne sadrže ili ne mogu sadržavati subjekt, ali to ne znači da ne sadrže vršitelja radnje, tj. agens. U (19) zaključujemo da Ured gradonačelnika reagira, a u (20) izvješćuje Ministarstvo. Igra u (21) i Kup u (22) nisu doslovan prostor, već metaforički te se ponašaju kao SPREMNIK (v. Matovac 2013). Informacije u (23) i mir u (24) dolaze od kakva izvora, iz koga, tj. čega potječu. U (25) i (26) prijedložno-padežni izraz uzročno determinira radnju, tj. prijedlogom i padežnim oblikom konkretiziran je uzrok radnje. S druge strane, u (27) prijedložno-padežnim izrazom izrečeno je kako bi se trebalo učiti, a u (28) kako se krekeće. Prijedložno-padežnim izrazom u (29–30) izrečeno je čime se što radi, tj. kojim sredstvom. U (31–32) genitivom i prijedlogom *iz* izriče se iz koje se stvari što dobiva.²²

U (33–34) prijedlozi *iz* i *u* dolaze u kombinaciji, kojom se izriče promjena (stanja), što se može povezati s ablativom i finalom, tj. ciljem i namjerom (v. Pranjković 2001):

(33) On je promijenio amonijak iz plinskog u tekući oblik tako što ga je sabio ili komprimirao , a zatim iz njega oduzeo toplinu .

(34) iz guzice u glavu

²² Spomenuto značenje izvora moglo se svrstati pod značenje potjecanja, značenje sredstva pod značenje načina, a značenje stvari pod značenje ablativa, ali smo ih razdvojili radi detaljnije analize.

Kada se imenički član ne mijenja, suodnos prijedloga *iz* i genitiva i prijedloga *u* i akuzativa može se smatrati svojevrsnom konstrukcijom, tj. neovisno o tome koja se imenica pojavljuje u konstrukciji, značenje je cijele konstrukcije isto, npr.:

iz posta u post, iz dana u dan, iz godine u godinu

Dakle ta konstrukcija, *iz x u x*, može značiti stalnost.

U korpusu su pronađeni frazemi *gubiti konce iz ruku* – gubiti kontrolu na čim, *vidi se iz aviona* (dvaput) – nadaleko, odmah, *izbiti iz glave* – prestati misliti na što, *gledati iz (svog) kuta* – promatrati situaciju na svoj način, *iz prve ruke* (triput) – sa sigurnošću, *istjerati iz takta* – uznemiriti, *izbiti iz ruku* – oduzeti:

(35) ...no , već je potkraj prvog stavka Bareza počeo gubiti interpretacijske konce iz ruku.

(36) Ukoćenost i neprirodnost se vidi i iz aviona.

(37) Ma mislim ja ti imam neke strahove ovako čisto neke svoje lažne prirode pa bi trebal jednu ženskicu da mi to izbije iz glave.

(38) Svako gleda situacija iz svog kuta , tako normalna stvar , ali ja ju mogu gledati iz oba kuta jer sam bio i bit ću opet kad tad pacijent , a usput sam i liječnik...

(39) ...i iz prve ruke vam mogu reci da ona ne voli nikog.

(40) Sada me naravno provocirate , kako bi me istjerali iz takta , kako bi imali razloga da me isključite sa foruma.

(41) ...i tako im po svemu sudeći izbio naslov prvaka iz ruku...

Zanimljivo je spomenuti da se tijelo često promatra kao spremnik iz kojeg poput stvari izlaze osjećaji. Kako navodi Matovac (2013: 146), spremnik kao ishodište osnovna je predodžbena shema ovoga prijedloga, tako se mnoge situacije, stanja ili organizacije promatraju poput spremnika:

(42) Tada je buknulo iz njega:...

(43) Čovječe jel ti vidiš koji balkanizam izgara iz tebe?

4.1.2. Prijedlog *iz* u korpusu HNK

U HNK-u prijedlog *iz* pojavljuje se 832 125 puta, a uz genitiv 806 531 put. Za razliku od specifikacija u hrWaC-u, u HNK-u se koristi sljedeća formula: [word="iz" & msd="Spsg"]. Dimenzionalna se značenja pojavljuju u svega 170 primjera, od čega je 125 prostornih i 45 vremenskih. Nedimenzionalna su daleko brojnija – 827 primjera. Primjećujemo da je razlika između dimenzionalnih i nedimenzionalnih još veća nego u hrWaC-u.

Najčešća prostorna i vremenska značenja (44–47), kao i u primjerima ekscerpiranima iz hrWaC-a, jesu značenja ablokativnosti (44–45) i ablativne temporalnosti (46–47):

(44) ...da se može razgovarati samo o režimu ulaska i izlaska iz Bokokotorskog zaljeva...

(45) Autobusi će se kretati istim linijama kao tramvaj , ali će iz Radićeve skretati u Reisnerovu ulicu,...

(46) ...govore i neki primjeri iz ne tako davne prošlosti.

(47) Međutim , taj remi i jedan poraz datiraju upravo iz završnice jesenskog dijela natjecanja.

Zanimljivo je napomenuti da su primjeri genitiva s prijedlogom *iz* u vremenskome značenju najčešće u službi atributa.

Uz ablativnu temporalnost genitivom s prijedlogom *iz* izriče se i stalnost, ponovljivost, i to u konstrukcijama *iz x u x*:

(48) ...tako da su iz godine u godinu gospodarski i demografski nazadovali.

(49) ...koje kombinat iz dana u dan sve više pritišću – kaže direktor Šimić...

(50) U turizmu iz sezone u sezonu bilježimo rast fizičkog prometa...

Također su česta značenja pripadnosti (51–52) i potjecanja (53), koja su u ovom korpusu mnogo brojnija od ostalih značenja:

(51) Nakon isteka izvještajnih razdoblja iz stavka 3. ove točke primjenjuje se obrazac DP/DO 1, ...

(52) U članku 47. u stavku 1. riječi i sredstva iz točke 1. članka 44. ovoga zakona...

(53) ... odlučujući o ustavnoj tužbi koju su podnijeli D. M. iz O., S. R. iz B. n., ...

Pojavljuju se i značenja izvora (54–55), tvari (56–57), sredstva (58–59), uzroka (60–61), agensa (62–63), načina (64–65) i metaforičkog prostora (66–67). Tim redom navodimo po dva primjera:

- (54) ...prehrambenih proizvoda koji proizlaze iz odgovarajuće uredbe EU.
- (55) ...doznaje se u ponedjeljak iz ankete BBC-a.
- (56) Kamena sol je sol koja se dobiva iz podzemnih naslaga soli.
- (57) ...počelo je u srijedu na središnjem gradskom trgu rušiti Guinnessov rekord u izradi slike iz jednog komada recikliranog papira.
- (58) ...infrastrukture iziskuje velika financijska sredstva koja poduzetnik Zračna luka Rijeka d.o.o. ne može osigurati iz svojeg redovnog poslovanja,...
- (59) ...200 km sjeverno od zimske prijestolnice Kašmira Jammu ubivši iz vatrenog oružja dva muškarca i tri žene.
- (60) ...te navodi da osporenu odluku pobija iz svih razloga navedenih u članku 10.
- (61) Oni se terete da su 28 . rujna 1995 . u selu Varivode iz koristoljublja ubili devet starijih Srba.
- (62) Postoje opravdane sumnje da su aktivnosti u tom kampu podržavane iz samog državnog vrha, ...
- (63) ...da je plašenje navodno pripremljenim radikalnim promjenama izbornog zakonodavstva namjerno pušteno u javnost iz HDZ-ovih kuhinja, ...
- (64) Udio saharae dobiva se iz promjene optičke aktivnosti otopina.
- (65) ...koji su Mlečani također praktički iz temelja podigli, ...
- (66) Negdje u isto vrijeme počela je iz podsvijesti dopirati i ideja o onoj drugoj , ' pravoj ' tetovaži.
- (67) ...pokušamo ponuditi najbolja rješenja i izvući našu domovinu iz sadašnje situacije .

U primjeru (54) uredba je izvor odabira prehrambenih proizvoda, a anketa iz primjera (55) informacija. Prijedložno-padežni izrazi *kod* + genitiv (56–57) određuju od koje su stvari dobivene sol i slike, a u primjerima (58–59) pokazuju nam kojim se sredstvom osigurava i ubija. Razlozi iz članka 10 i koristoljublje uzrok su događanja u primjerima (60–61). U primjeru (62) državni vrh podržava aktivnosti, a u primjeru (63) HDZ što iznosi u javnost. Primjeri (64–65) pokazuju nam na koji se način dobiva udio saharae i kako su Mlečani podigli grad. Podsvijest (66) i situacija (67) nisu doslovan nego metaforički prostor.

I u HNK-u su pronađeni primjeri genitiva s prijedlogom *iz* u okviru frazema (68–72), npr. *izbaciti iz rukava* – imati adut, *čuti iz čijih usta* – saznati od koga, *ispasti iz stroja* – ne moći (igrati), *izmijeniti iz temelja* – potpuno promijeniti, *izgubiti iz vida* – zanemariti:

(68) S ovim se briše dosadašnje izbacivanje projekata iz rukava pojedinaca, ...

(69) Prvo hoću iz Vlakovih usta čuti je li to doista istina , pričao je Novalić.

(70) Naime , s Dinamom je čak pet nogometaša ispalo iz stroja.

(71) Poslije se , međutim , situacija iz temelja izmijenila.

(72) ...te da ne izgube iz vida svoju nepatvorenu poniznost.

Iz analize je razvidno da nema većih razlika u značenjima genitiva s prijedlogom *iz* u dvama korpusima. HNK-om obuhvaćeni su administrativni tekstovi, pa su pojedina značenja genitiva s prijedlogom *iz* razmotrena i u okviru tog funkcionalnog stila hrvatskoga standardnoga jezika.

4.2. Prijedlog *kod*

Smatra se da je prijedlog *kod* semantički prilično neproziran i nadasve zanimljiv prijedlog (v. Šarić 2008. prema Brala Vukanović (2009: 196)). Stoga ćemo istražiti koja značenja pronalazimo u 2 000 odabranih primjera.

Palić (2016: 161–162) spominje sljedeća značenja tog prijedloga: primicanje, dolaženje, dospijevanje, smještenost, vrijeme, uzrok, nedovoljan uzrok, temu (objekt), izvor, izvorište, adresat, cilj, agens, posjednika. Za razliku od njega Pranjković ih navodi manje i to prostorno i vremensko (2002: 50), odnosno posesivno, permisivno i kondicionalno (2001: 24–25, 28). Silić i Pranjković (2007: 213–214) govore o značenju posvojnosti i dopusnosti. Raguž (1997: 125–126) navodi značenja blizine položaja, područja koje je pod vlasništvom ili nadzorom, suprotnosti ili dopuštanja i okolnosti. Šarić (2008) navodi da *kod* + genitiv najčešće ostvaruje statičan odnos trajektora i orijentira – TR i OR nalaze se jedan blizu drugoga, pa se prijedlog *kod* naziva prijedlogom blizine. Kao što je Pranjković spomenuo (v. poglavlje 3. *Metodologija*), sve se češće ta konstrukcija pojavljuje u dinamičkim kontekstima. Takvi primjeri nisu u skladu s normom, ali Šarić (2008 prema Brala Vukanović (2009: 196)) smatra da postoji semantička opravdanost za takvu uporabu. Matovac (2013: 185) kaže da se upotreba prijedloga *kod* u dinamičkim kontekstima razvija iz statičnog značenja blizine te je potaknuto značenjem drugih članova konstrukcije, ponajprije glagolima koji upućuju na cilj te značenjem genitiva. Ipak, postoji jedan kriterij, a taj je da orijentir ima obilježje živosti. U tim je primjerima ova konstrukcija zamjenjiva konstrukcijom

k(a) + dativ ili besprijedložnim dativom. Belaj i Tanacković Faletar (2014: 377) smatraju da je razlika besprijedložnog dativa i genitiva s prijedlogom *kod* u tome promatra li se događaj sekvencijski ili skupno, tj. besprijedložni dativ promatra događaj u trajanju, kao slijed faza približavanja orijentiru. Za razliku od dativa, genitiv s prijedlogom *kod* kodira skupni uvid u isti proces, budući da ona profilira njegovu posljednju fazu u kojoj je kretanje već završeno, tj. trajektor je postao statičan, a njegov se položaj određuje u odnosu na prethodno poznati položaj genitivnoga referenta kao perceptivno ishodište. Brala Vukanović (2009: 196) navodi da prijedlog *kod* zahtijeva objekt u genitivu, a da osim prostora, označava pripadnost, temporalnu simultanost, prateće okolnosti, usporedbe i kontraste.

4.2.1. Prijedlog *kod* u korpusu hrWaC

U hrWaC-u prijedlog *kod* pojavljuje se 1 180 380 puta, a s genitivom 1 051 234 puta. Taj prijedlog pokazuje najveću izjednačenost u pojavljivanju dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja. Unutar 1000 nasumično izdvojenih rečenica dimenzionalnih je značenja 512, a nedimenzionalnih 475. U preostalim primjerima nije riječ o prijedlogu, nego o imenici *kôd*.

Od 512 dimenzionalnih prijedložno-padežnih izraza 377 ih je prostornih, pri čemu mogu označavati prostor u blizini događanja (adlokativnost) ili smjer kretanja (direktivna lokativnost – direktivno-granična lokativnost). Iako se ne preporučuje korištenje tog prijedloga za iskazivanje smjera, u korpusu je pronađeno više od 50 primjera te porabe (77–78), pri čemu prijedložno-padežni izraz *kod* + G najčešće dolazi s glagolima *doći*, *otići* i sl. vršeci u rečenici službu priložne oznake mjesta (77–78). Označuje li se njime primjesnost, također je najčešće u službi adverbijalne dopune mjesta (75–76), tj. atributnoj službi (73–74):

(73) Pridružujemo se vašim zahtjevima kako bi odgovarajućim zakonskim rješenjima obrazovanje kod kuće bilo dopušteno i uređeno kao dio sustava.

(74) Više od 200 vatrogasaca će ostati cijelu noć na požarištu kod Podgore i vodom natapati rubne dijelove požarišta i gasiti manju vatru koja povremeno izbija.

(75) Kao i svaka druga beba , vrlo je razigran , znatiželjan i kod kuće vrlo aktivan.

(76) Na svu sreću kod nas nema incidenata i izbacivanja.

(77) ...pa me već strah hoćemo li uspjeti i gdje smjestiti sve mlade koji žele doći kod nas,...

(78) Jedan kupuje manji stan , a drugi se seli kod novog partnera.

Pronađen je i izraz svojstven razgovornome stilu hrvatskoga standardnoga jezika *visjeti kod*:

(79) Majko mila , svako malo visim kod socijalke, sve mi neugodno već.

Prijedložno-padežni izraz *kod* + G u vremenskome značenju dolazi u 135 primjera označavajući prigodu kad se što događa, pri čemu je zamjenjiv prijedložno-padežnim izrazom *prilikom* + G te dolazi u službi priložne oznake vremena. U nekim bi se primjerima (81) vremensko značenje moglo povezati i s pogodbenim:

(80) Inače sama biljka pospješuje izlučivanje mokraćne , pa se zato upotrebljava kao lijek protiv kamenaca u mokraćnom mjehuru , kao i općenito kod bolesti mjehura .

(81) Ovitak dobro prijanja na salamu i ne raspada se kod malo snažnijeg pritiska nožem .

Od nedimenzionalnih je značenja najčešće značenje posvojnosti/posesiva koje se često može povezati sa značenjem recipijenta (onaj koji prima) i/ili doživljavača (onaj koji što doživljava):

(82) Studija s University of Essex u Engleskoj je pokazala da je kod određenog povrća koje je bilo pripremano koristeći se opisanim tehnikama većina nutrijenata bila pošteđena.

(83) Baterija je također jačeg kapaciteta kod modela HTC One (2300 mAh) dok je kod HTC One X ona 1200 mAh-a.

(84) To su neke stvari koje kod ljudi ne možeš » proizvesti «, ali ih možeš potaknuti.

(85) Osnovnu glazbenu školu sv. Benedikta kod benediktinki sv. Marije u Zadru, nakon dvoipolgodišnje izgradnje , u utorak 7. veljače blagoslovio je ...

(86) ...koja ponekad ometala opuštenu spolnost, prije svega kod žena koje su bile izložene spolnom nasilju.

(87) Svinjetina i junetina , te suhomesnati proizvodi kod nekih ljudi mogu potaknuti napadaj migrene, dok ih janjetina i puretina potiču najrjeđe.

Pojavljuju se i značenja agensa (88–89), povezanosti/relativa (90–93) (često započinje frazom *kad smo (već) kod* – u korpusu zabilježen devet puta) i izvora (94–95):

(88) ...jer su svjesni da znanjem i umješnošću lakše mogu postići da budu prihvaćeni kod mnogih ljudi i društva u cjelini, a kod nekih jedino tako.

(89) ...moraju biti objavljeni u nekom od inozemnih časopisa ili kod nekog od inozemnih izdavača.

(90) Teško je kod filmova biti objektivan.

- (91) Naše poduzeće obavlja sve vrste usluga kod problema sa odvodnjom na području Zg.
- (92) Ovaj nepresušni red uzroka i posljedica mora se zaustaviti kod pitanja "odakle materija".
- (93) Kada smo već kod Linux distribucija , vjerojatno najpopularnija je XBMCbuntu .
- (94) Još prije toga su se CIA-ini stručnjaci informirali o virtualnoj valuti kod Gavina Andresena.
- (95) To znači da država funkcionira zahvaljujući onom duhovnom blagu koje po sebi ne posjeduje nego ga mora posuditi kod svojih građana .

U (88–89) prijedložno-padežnim izrazom *kod + G* izražava se tko prihvaća i tko objavljuje, u (90–91) ukazuje se na povezanost *filмова* i *objektivnosti*, tj. *usluge* i *problema*. Pitanje iz (92) i *Linux* iz (93) također izriču povezanost, ali vezom s glagolima *zaustaviti se* i *biti*. U (94–95) prijedložno-padežnim izrazom *kod + G* iskazan je izvor informacija ili novca.

Izraz *prolaziti/proći kod + G* u značenju *prihvatiti* zabilježen je četiri puta:

- (96) Kažu da kod njega prolazi jedino znanje.
- (97) Mislim, nije da ja ne volim sirovine , ali on kod mene stvarno ne prolazi.

Dopusno se značenje pojavljuje u frazemu (*biti*) *slijep/slijepac kod zdravih očiju*:

- (98) Slažem se , tvoj tip osobe , slijepci kod zdravih očiju , su naš ponajveći problem.

Također se javljaju izrazi *pokopati se kod + G* u značenju *izgubiti ugled* i *stāti/stajati kod + G* u značenju *zalagati se za/tvrditi*:

- (99) Bitnije je jeli se HDZ braneći mukljaže pokopao kod birača.
- (100) ...još uvijek stojiš kod te tvrdnje?

4.2.2. Prijedlog *kod* u korpusu HNK

U HNK-u prijedlog *kod* pojavljuje se 106 012 puta, a uz genitiv 93 494 puta. Od tisuću primjera 512 ih ima dimenzionalno značenje, a 479 nedimenzionalno. U preostalim je primjerima riječ o imenici *kôd*

Prostorno se značenje prijedložno-padežnim izrazom *kod + G* izražava u 368 primjera, u kojima u načelu dolazi u službi atributa (101) ili priložne oznake mjesta (102):

(101) No , i u tom području očekuje se pad vodostaja , a samo je vodostaj Drave kod Osijeka u laganom porastu.

(102) Na ratištima su mi bila dva sina i nisam mogao sjediti kod kuće , a ostao sam u tome statusu do 1995 . godine.

Iako se očekivalo da u HNK-u neće biti primjera uporabe prijedložno-padežnog izraza *kod* + G u značenju smjera kretanja, jer nije u skladu s normom, pronađeno je 15-ak primjera tipa (103), što je puno manje u odnosu na zastupljenost takve konstrukcije i značenja u hrWaC-u:

(103) ...kad su "Račan i Budiša otišli kod Tuđmana i s njim dogovorili ono što prethodno nije usuglašeno unutar šestorice ".

Prijedložno-padežni izraz *kod* + G u vremenskome značenju dolazi u 144 primjera, također označujući prigodu kad se što događa, a vremensko bi se značenje moglo povezati i sa značenjem pogodbe(104–105):

(104) Kamate se još mogu sniziti tako da se bankama snize stope obveznog izdvajanja rezervi kod izdavanja kredita za pet posto.

(105) ...a iskorišten je za uvježbavanje prekida kod kornera i slobodnih udaraca.

Od nedimenzionalnih je značenja najčešće značenje posvojnosti, kao i u hrWaC-u, koje se veže u značenje recipijenta i doživljavača:

(106) Iako su novinari pokušali doznati kolike su štete kod, primjerice, nacionalnog prijevoznika Croatia Airlinesa, podatke nisu mogli dobiti.

(107) Znam da je to kod njih normalno, ali ovako iz moje perspektive zvuči...

(108) ...koje su rezultirale građanskim strahom i neizvjesnošću za sutrašnjicu kod mnogih pojedinaca.

Prijedložno-padežni izraz *kod* + G pojavljuje se i u značenju agensa (109–110) i povezanosti/relativa (111–113):

(109) Naime, u hrvatskoj literaturi cijeli taj kraj užasno je okrutno prikazan, kod Božić, Šimunovića, Aralice, Raosa.

(110) Njeno kretanje je doduše tek sustavno izneseno kod Platona ili Aristotela, ali vidljivo i u predaristotelovskoj filozofiji.

(111) Agresija je učinila svoje i kod pitanja povratka naših ljudi u domovinu.

(112) I tu je naše prokletstvo kod neselektivnog preuzimanja konzumentskoga stila života.

(113) Kad smo kod rubnih kazališnih pojava, onda svakako treba na trenutak do Moskve.

U (109) Božić, Aralica i ostali što prikazuju, a Platon i Aristotel što iznose (110), zato je riječ o značenju agensa. Prokletstvo u (112) odnosi se na preuzimanje, a agresija u (111) na pitanje povratka. Kazališne pojave u (113) povezane su s Moskvom, a sličnih je primjera porabe prijedložno-padežnog izraza *kod + G* pronađeno pet.

Šest je primjera porabe prijedložno-padežnog izraza *kod + G* u izrazima *osjećati se kao kod kuće* u značenju *osjećati se ugodno* i *(o)stati kod čega* u značenju *zalagati se za što/tvrditi što*:

(114) ...gdje se uz porciju ribica i čašicu vina, čovjek osjeća kao kod kuće i u razgovoru s gostom za susjednim stolom spontano kaže što doista misli.

(115) I dalje ostajem kod zahtjeva da se utvrdi koji je član povjerenstva neovlašteno plasirao u javnost radnu verziju teksta.

Primjećujemo da se u obama korpusima pojavljuje isti broj dimenzionalnih i vrlo sličan broj nedimenzionalnih primjera. Ono što je u vezi s ovim prijedlogom unutar istraživanja iznimka jest to da su oba korpusa imala veći broj dimenzionalnih primjera – dimenzionalnih primjera drugih prijedloga uvijek je manje nego nedimenzionalnih. HrWaC posjeduje veću raznolikost različitih značenja i fraza, ali prijedložno-padežni izraz *kod + G* sadržan u izrazu *(o)stati kod čega* nalazimo u obama korpusima. Prijedlog *kod* pokazuje veliku sličnost pojavljivanja u obama korpusima, za razliku od ostalih prijedloga.

4.3. Prijedlog *oko*

Palić (2016: 240–241) navodi sljedeća značenja tog prijedloga: primicanje, dolaženje, dospijevanje, promicanje, prolaženje, usmjereno kretanje, smještenost, vrijeme, cilj, tema (objekt), uzrok. Raguž (1997: 129) zaključuje da taj prijedlog ima značenje položaja ili kretanja u krugu uz što ili s obje strane, približnog vremena i vezanosti. Silić i Pranjković (2007: 212) navode značenje blizine, okruženosti, kružnog kretanja, približnog vremena, približne količine, cilja ili uzroka uz glagole *pomagati*, *brinuti se* i *raditi* te uz imenice *svađa*, *sukob*, *borba*, *rat*, *rasprava*.

4.3.1. Prijedlog *oko* u korpusu hrWaC

Prijedlog *oko* u hrWaC-u se pojavljuje 459 133 puta, od čega s genitivom 445 473 puta. Taj prijedlog pokazuje relativnu jednakost između dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja. Prvih ima 410, od njih samo 46 vremenskih, a 364 prostorna, a drugih 582. U tisuću nasumično odabranih primjere osam primjera sadrži imenicu *oko*.

Prostorna se značenja mogu podijeliti na dvije skupine – prostor u blizini prostora događanja (adlokativnost) ili prostor okružen čime ili koji što okružuje (cirkumlokativnost). Ponekad je teško odrediti značenje prijedložno-padežnoga izraza *oko* + G u okviru tih dviju skupina. Dolazi u službi atributa (118–120, 123) ili priložne oznake mjesta (116–117, 122):

(116) U središtu ploče s instrumentima je digitalni brzinomjer, a oko njega je analogni instrument (s kazaljkom)...

(117) Mobitel nam treba moći reći što se događa oko nas...

(118) ...da je njihov stari zavičaj bio kraj oko Vinkovaca i Babine Grede.

(119) ...kad vidite da je sve oko mjesta nezgode puno naših uniformi...

(120) Najsloženiji zadatak imala je ekopatrola koja je trebala obići teren oko škole ...

(121) ...pozirala je golih grudi noseći tek gaćice i nakit oko vrata.

(122) ...a osjeća se kao obruč koji se steže oko sljepoočnica, čela...

(123) Prije nekoliko mjeseci se bio počeo žaliti na bolove oko trbuha...

Vremenska značenja označavaju približno vrijeme događanja radnje (cirkumtemporalnost) te zauzimaju službu priložne oznake vremena (124–125):

(124) Zajedno su klali svinje oko Dana republike...

(125) ...na jezeru Separacija danas oko podneva utopio se Ivan Dorčec (39)...

Od nedimenzionalnih se značenja najčešće pojavljuju značenja količine (metronal), tj. približne dužine, visine, težine, vrijednosti ili vremena. Razlika između vremenskog dimenzionalnog i nedimenzionalnog značenja količine vremena jest u tome što se kod prvog postavlja pitanje *kad*, a kod drugog *koliko* (*dugo*):

(126) ...star oko 30 godina i drugi...

(127) Ostavite da malo odstoji oko pola sata pa fino narežite na deblje šnite.

(128) Pravilna hidratacija organizma, odnosno pijenje oko šest do osam čaša vode dnevno...

Uz količinsko značenje najčešće je značenje vezanosti za što, tj. relativa, pri čemu se prijedložno-padežnim izrazom *oko* + G pobliže opisuje događaj/radnja: *priča* (14 puta), *problem* (osam puta), *pitanje* (tri puta), *posao* (devet puta), *dogovor* (sedam puta), *briga* (pet puta), *pregovor* (sedam puta), *situacija* (pet puta) + *oko* + G:

(129) Priča oko Istarske obale konačno je završena.

(130) ...također ne vidi nikakvih problema oko nastavka radova za centar zbrinjavanja otpada.

(131) Unatoč tome mnoga su pitanja oko povijesti njihova nastanka ostala otvorena i nerazjašnjena...

(132) Grad Zadar je dosada obavio svoj dio posla oko detaljnog plana uređenja prostora...

(133) Vjerujem kako ćemo postići dogovor oko odlaska igrača u Hong Kong ...

(134) Nema brige oko kazni za prekoračenje brzine, jer star je i ne može baš potegnuti.

(135) ...ali i sam proces ulaska u EU ovisi o rezultatima pregovora oko Kosova.

(136) Situacija oko mosta Miglio na ulazu u grad izgleda dramatično budući da je voda stigla do samog ruba ceste.

Također je često značenje uzroka (razloga) i cilja:

(137) Muškarci su se sukobili oko tuđeg stana.

(138) Jacob i Marlena se povežu oko brige za novu cirkusku atrakciju, slonicu Rosie, te njihovo prijateljstvo prerasta u ljubav.

(139) ...u listopadskom broju naslovnicom ukazuje na poslove oko obnove zvonika katedrale Navještenja BDM...

(140) Nastojanja oko nenasilja, oko održivog razvoja, oko pravde i mira, skrb za naš okoliš jesu od životne važnosti za čovječanstvo.

Muškarci u (137) sukobili su se zbog stana, a briga u (138) uzrok je povezanosti Jacoba i Marlene. Poslovi u (139) usmjereni su na obnovu zvonika, a ljudima u (140) cilj je da ne bude nasilja.

Petnaest puta u korpusu se pojavljuje izraz *vrjetiti/motati/okretati se oko čega*, koja može značiti da je što bit čega ili da se tko kreće u blizini čega; osam puta pojavljuje se konstrukcija (*po*)*truditi*

se oko čega, šest puta konstrukcija *slagati se oko čega*, osam puta *dogovoriti se oko čega* i četiri puta *dvoumiti se oko čega*:

(141) ...daj bože da ova unija makar donese malo reda među naše lupeže šta se motaju oko državne kase ki mačka oko vruće kaše.

(142) Radnja filma vrti se oko putovanja pjevačice prikovane za kolica...

(143) Košarka je dosta zahvalna, ali ne NBA - tamo se prevelika lova okreće oko toga pa ima dosta "iznenađenja".

(144) Iz svega toga slijedi da bi se i za razgovore za "bezvezne" poslove trebao potruditi oko odijevanja.

(145) Ako Bog je ljubav (a zaista je - evo slažemo se oko nečega) da li bi On zaista nekog tko je odustao biti JS jednostavno mrzio.

(146) Ako se uskoro ne dogovore oko novca posredstvom odvjetnika, imovinu će dijeliti na sudu ...

(147) Ja se još uvijek dvoumim oko odlaska na studij, no oko veslanja nema dvojbe.

4.3.2. Prijedlog *oko* u korpusu HNK

Prijedlog *oko* u HNK-u pojavljuje se 113 826 puta, a s genitivom 108 183 puta. Od tisuću primjera u 245 prijedložno-padežni izraz *oko* + G ima dimenzionalno značenje, a u 742 nedimenzionalno. U 13 primjera upotrebljava se imenica *oko*.

U 114 primjera prijedložno-padežni izraz *oko* + G ima prostorno značenje sa službom atributa (148) ili priložne oznake mjesta (149):

(148) ...koji je ustvrdio kako je postavljanjem zaštitne ograde oko gradilišta u Divaltovoj 172 zapriječen prolaz pješacima.

(149) Nakon toga počeli su otkopavati oko cijevi i odvoziti zemlju.

Prijedložno-padežni izraz *oko* + G u vremenskome je značenju dolazi u 131 primjeru, što je velik porast u usporedbi s hrWaC-om. Budući da vremenskih značenja ima više nego prostornih, u ovom istraživanju čine iznimku:

(150) Iste večeri se vratila oko 22 sata, da me obavijesti da selo gori.

(151) Uobičajeno, najviše se građana okupilo na Trgu Ante Starčevića kada se oko ponoći pojavila velika rođendansko-imendanska torta za sve Ane i one koji su slavili rođendan.

I u HNK-u od nedimenzionalnih značenja najčešće je značenje količine (152–154), potom relativa (155–156), uzroka (157–158) i metaforičkog prostora (159–160). Prijedložno-padežni izraz *oko* + G u količinskome značenju jest najčešći, pri čemu dolazi u službi objekta, priložne oznake količine, agensa, priložne oznake mjesta, atributa i predikata. Donosimo primjere objekta (152), agensa (153) i priložne oznake količine (154):

(152) U obnovu ovog kampa uloženo je oko tri milijuna kuna, a kamp raspolaže sa 2.000 kamp-mjesta, 40 bungalova, restoranom, trgovinom i ostalim pratećim sadržajima.

(153) Iako je iz Subotice od 1991. pa do danas uz oko 10.000 Mađara odselilo i gotovo 5000 Hrvata...

(154) Ovaj će postupak u svakom slučaju biti dug, sigurno oko godinu dana.

(155) ...bili su od ključne važnosti svi ti golemi troškovi oko gradnje utvrda u primorskim gradovima.

(156) Dvoboj pismima Drnovšek-Janša oko Piranskog zaljeva.

(157) ...kada je Reno Sinovčić, na svoj poznati način provincijskog revolveraša, digao dreku oko ocjenjivačke prosudbe svojih sudačkih sposobnosti.

(158) Zemlje članice EU-a duboko su podijeljene oko proračuna Unije za razdoblje 2007–2013.

(159) Dva kruga oko državnoga duga.

(160) ...nekad okupljenih oko humanitarne galerije Dobri duh Osijeka.

Troškovi su u vezi s gradnjom u (152), a dvoboj za Piranski zaljev u (156). Dreka se digla zbog prosudbe (157), a članice EU-a u podijeljene su zbog proračuna u (158). U (160) može se vidjeti da mjesto ili osoba može biti središte kakve skupine ljudi pa se može povezati sa značenjem socijativa. Takvih primjera s glagolskim pridjevom trpnim *okupljen* našli smo osam.

Usporedit ćemo koliko se česte kolokacije iz hrWaC-a pojavljuju u HNK-u: *priča oko* (četiri puta), *problem oko* (sedam puta), *posao oko* (pet puta), *dogovor oko* (devet puta), *briga oko* (dva puta), *pregovor oko* (sedam puta), *situacija oko* (četiri puta) + G:

(161) Čini se tako da je cijela priča oko revidiranja raspisanih natječaja u najvećoj mjeri organizirana zbog Sladorane ...

(162) U suradnji s Hrvatskim šumama razmotreni su eventualni problemi oko prolaza za divljač...

(163) Posao oko temeljite valorizacije književnosti u doba NDH zaista nam tek predstoji.

(164) Okupacija Iraka mogla bi potrajati još dvije godine ako se ne postigne dogovor oko uspostave nove prijelazne vlade...

(165) Barić ne krije da mu je ponudio ostanak u klubu te preuzimanje brige oko kadetskog ili juniorskog pogona.

(166) Pregovori i razgovori nastavit će se oko modaliteta funkcioniranja Poglavarstva i koalicije.

(167) Uglavnom, jučer je situacija oko popisa putnika bila potpuno čista i to se valjda više neće mijenjati.

Prijedložno-padežni izraz *oko* + G ne konkretizira *pitanje*.

S druge strane, u HNK-u pojavljuju se i *dvojba oko* (šest puta), *trošak oko* (tri puta), *afera oko* (četiri puta) + G:

(168) Stranci također nemaju dvojbe oko toga tko odlučuje o prodaji.

(169) ...troškovi oko sređivanja knjigovodstva padaju na teret trgovačkog društva, odnosno druge pravne osobe.

(170) oporba je cijelu aferu oko obavještajnih službi po svaku cijenu htjela staviti na dnevni red Sabora.

Konstrukcija *(po)svađati se oko čega* javlja se četiri puta, *dogovoriti se oko čega* pet puta, *(po)truditi se oko čega* triput, *vrjeti se oko čega* također triput:

(171) Poznato je da su se oni mjesecima prije izbora žestoko javno svađali oko ulaganja u vodoopskrbu u liburnijskom kraju...

(172) Za sada se ne možemo dogovoriti oko toga, kao i oko zahtjeva u svezi povećanja plaća.

(173) Pa bilo bi pomalo i kontradiktorno kada bi se novo rukovodstvo pretjerano trudilo oko programa.

(174) Sve se još vrti oko bapskih "rekla-kazala"...

Frazem *lomiti koplja oko* + G javlja se dvaput, kao u hrWaC-u:

(175) Tu ima prostora, jer se koplja lome oko alohtone divljači na otocima, ...

Treba napomenuti da ima primjera u kojima ispred prijedloga *oko* dolazi drugi prijedlog. *Za + oko* (28 puta), *od + oko* (34 puta), *na + oko* (25 puta), *uz + oko* (jedan put), *s(a) + oko* (16 puta):

(176) Prije 25 godina osnovana je Hrvatska katolička misija koja danas skrbi za oko 4.500 katolika, Hrvata iz Hrvatske, BiH, Vojvodine i Rumunjske.

(177) Tako je na proljeće na europska financijska tržišta Ministarstvo financija plasiralo obveznice u vrijednosti od oko 500 milijuna eura.

(178) Divljač dolazi iz obližnje šume Djedov dol koja se prostire na oko 300 hektara,...

(179) Iako je iz Subotice od 1991. pa do danas uz oko 10.000 Mađara odselilo i gotovo 5000 Hrvata ...

(180) ...a nezaboravan je Papin susret s oko 2 milijuna mladih te godine u Rimu na Tor Vergati.

Takvih je konstrukcija u hrWaC-u neznatno malo: po jedan se put pojavljuju uz prijedlog *oko* prijedlozi *za*, *na* i *s*. HNK sadrži manje dimenzionalnih primjera, ali su njihova značenja raznolikija. Za razliku od dimenzionalnih primjera, HNK ima više nedimenzionalnih primjera od hrWaC-a, ali nije veća raznolikost njihovih značenja.

4.4. Prijedlog *preko*

Palić (2016: 350–351) navodi sljedeća značenja: primicanje, dolaženje, dospijevanje, promicanje, prolaženje, usmjereno kretanje, smještenost, vremensko protezanje, sredstvo, posrednik, izvršilac, uzrok, nedovoljni uzrok, dodatak, element u nizu čega ili koga, količina, stepen, vrijednost koja se premašuje. Graljuk (2018: 83) navodi da se prijedlogom *preko* označava vrijeme u trajanju. Raguž (1997: 135) navodi značenje prelaženja u dodiru ili iznad neke površine po širini, zadržavanja na nekoj površini poprijeko, prelaženja na drugu stranu ili u položaj na drugoj strani, prekrivanje cijele površine ili vrijeme u trajanju. Silić i Pranjković (2007: 214–215) navode prekomjesnost, nešto se nalazi ili kreće iznad drugog predmeta, pravac kretanja, vremensku protežnost, usporedno značenje („više od“) i uvjetovanost ili izuzimanje.

4.4.1. Prijedlog *preko* u korpusu hrWaC

U hrWaC-u prijedlog *preko* pojavljuje se 582 297 puta, a uz genitiv 560 432 puta. U nasumično odabranih tisuću primjera prijedložno-padežni izraz *preko* + G u dimenzionalnome značenju dolazi u 273 primjera, a u nedimenzionalnome u njih 720. U preostalim primjerima *preko* dolazi kao prilog (umj. *prijeko*). Primjećujemo vrlo veliku razliku u zastupljenosti dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja u primjerima.

Prostornih je primjera 226, a realiziraju se kao atributi (182) ili, češće, kao priložne oznake mjesta (181):

(181) ... kada je Mršić dobro ubacio pred vrata, a Begonja je iz blizine, nogom, pucao preko grede.

(182) ... stani na balkon svojeg pa gledaj neki drugi preko puta ili nešto.

Ti prijedložno-padežni izrazi označavaju da se što događa s gornje strane čega ili poprijeko čemu, tj. translokativnost.

Od 273 primjera s prijedložno-padežnim izrazom *preko* + G u dimenzionalnome značenju 47 ih je s vremenskim značenjem te su također u službi atributa (183) ili priložne oznake vremena (184), pri čemu određuju vrijeme u trajanju (prototemporalnost):

(183) Budite sigurni da će s novcem kojeg je sam zaradio radom preko ljeta, pametnije raspolagati i više ga cijiniti nego kad ga olako dobije.

(184) Zastidjela sam se i priznala da sam sebična, jer Njemu ne posvećujem svoje slobodno vrijeme i ne razgovaram s Njime preko Pričesti.

Od nedimenzionalnih značenja najčešća su značenja posrednika (185–186) i sredstva/instrumentala (187–188) te količine/metronala/komparativa (kojom se označava vrijednost dužine, visine, vremena, novca i sl., a dolazi uz brojčane vrijednosti) (189–190). Tim redom navodimo po dva primjera:

(185) Oni nisu mogli povjerovati da Bog daje objavu preko zanatlije Isusa koji nije išao ni u kakve škole.

(186) Postoji procedura priznavanja ne-EU diploma koja ide preko Agencije za visoko obrazovanje.

(187) Da bi se izbjegle gužve, anketi nije moguće pristupiti putem studomata, već preko bilo kojeg računala spojenog na internet.

(188) Stvarnost upoznajemo preko osjetila.

(189) Bez obzira na to i dalje ne iskorištavaju činjenicu da je u Hrvatskoj preko 1.450.000 Facebook korisnika.

(190) ...da je već zaraženo preko polovine stanovnika mlađe dobi.

U (185) Isus je Božji posrednik, a u (186) Agencija je posrednik za priznavanje diploma. Prijedložno-padežni izrazi *preko* + genitiv u (187–188) određuju sredstvo, tj. čime se što može učiniti. Primjeri (189–190) pokazuju nam koliko je Facebook korisnika i koliko je stanovnika zaraženo.

Uz navedena značenja javlja se značenje metaforičkog prostora (191–192) i načina (193–194). Tim redom navodimo po dva primjera:

(191) Spoznajte svoje granice i nemojte gaziti preko njih, što je ujedno i najbolji savjet po pitanju sprječavanja mamurluka.

(192) Nikakav put ne vodi preko slutnje.

(193) ...koji toliko često se zaljubljuju preko ušiju u PRVENSTVENO izgled, a to je meni za kurac.

(194) ... ne znam da li se računa snaga preko manjeg ili većeg zupčanika?

Granice podnošljivosti alkohola iz (191) i slutnja iz (192) nisu realan prostor već metaforički. Primjeri (193–194) govore nam na koji se način što događa.

Pojavljuje se konstrukcija *od – preko – do* kojom se nabrajaju dijelovi cjeline i opisuju mjesto radnje ili dijelovi radnje, objekta ili agensa:

(195) Nasadi su podignuti na malim privatnim parcelama, ali i na uređenom poljoprivrednom državnom zemljištu od Lovinca, Poličnika, Suhovara, Slivnice, Posedarja preko Islama Latinskog, Smilčića do Raštevića, Nadina, Lisičića preko Vrane, Biograda, Kakme, Polače, Jagodnje Donje, Sikova do Raštana Donjih i Gornjih.

(196) Gastronomadi su profesionalno okupljeni u gurmansku zajednicu više od pet godina i u tom razdoblju naš rad se kretao od malih gastronomskih druženja uz ručkove i večere za birane klijente, preko stručnih radionica i seminara za amatere i profesionalce, pa sve do festivala i sa po 15.000 posjetitelja.

(197) Pukovnik Mistrić objašnjava kako postoji pet razina koje sudjeluju u provedbi zadaće, i to počevši od čelnika HRZ-a i viših, pa preko zapovjednika baza i eskadrila, do pilota i zrakoplovnih tehničara, ...

Česti su izrazi tipa *preko noći* (25) u značenju brzo, odjednom; *preko glave* (pet puta) u značenju *dosta, previše*; *preko one stvari* (jedan put) u značenju *nemarno, nezainteresirano*; *preko volje* (dva puta); *prijeći preko* + G (deset puta), u značenju *zanemariti, ne uzeti u obzir*; *(pre)lomiti se komu preko leđa* (tri puta), u značenju *pretrpjeti posljedice*; *proći preko koga* (jedan put), u značenju *pobijediti koga*; *gaziti preko koga* (jedan put), u značenju ponižavati:

(198) Kao preko noći ja sam postala željena i tražena.

(199) Ili je to, ili je i njima gore već preko glave političara pa se svojski trude da im još jedan ne pristigne gore.

(200) ... ovako smo stvorili 2 milijuna neradnika i još bar pola milijuna koji rade preko one stvari.

(201) A kuhanje preko volje je, opet, bućkuriš, i tada je bolje naručiti nešto iz restorana...

(202) Ne može se prijeći preko činjenice da su ljudi spremni žrtvovati mnoštvo svojih dobara, ako je u pitanju nešto što im je sveto: djeca, domovina, ljubav.

(203) Nešto kao pogodba sa vragom radi lokalnog uspjeha sa ciljem da se nekima drugim radnicima to prelomi preko leđa.

(204) ...a kako je Dinamo neokrznut prošao preko Šubićevca, teško da se išta pametno može dogoditi...

(205) Ali ne smijete niti dozvoliti da drugi gaze preko vas.

4.4.2. Prijedlog *preko* u korpusu HNK

Prijedlog *preko* u HNK-u pojavljuje se 51 909 puta, a s genitivom 49 990 puta. U tisuću nasumično odabranih primjera prijedložno-padežnih izraza *preko* + G s dimenzionalnim značenjem ima 334 – od toga 14 vremenskih i 320 prostornih. U odnosu na hrWaC razvidan je njihov veći broj. Nedimenzionalnih ima 660. Ostatak čine primjeri s prilogom *preko* (umj. *prijeko*).

Prijedložno-padežni izrazi *preko* + G u prostornome značenju dolaze u službi atributa (207–208) i priložne oznake mjesta (206):

(206) Iz njih će se preko terasa izlaziti na poljoprivredna zemljišta gdje će učenici izvoditi vježbe.

(207) Tijekom jednog putovanja preko Atlantika...

(208) Ž. B. je bio maskiran kapuljačom preko glave i šalom oko lica...

U (208) uz prostor (tijelo) dolazi i značenje načina nošenja kapuljače.

U HNK-u vremenska značenja sintaktički se ostvaruju jedino kao priložne oznake vremena:

(209) ...nedaleko od Ramale , u cijelosti okruženom izraelskim tenkovima koji su zajedno s helikopterima preko noći i tijekom jutra učestalo napadali.

(210) Tako se sada u njemu, osim mladih obitelji u bijegu od djece preko vikenda, mogu zateći i skupine studenata koji pjevaju cijelu noć u hotelskim sobama.

I u HNK-u najčešća su nedimenzionalna značenja značenje sredstva (211–212), posrednika (213–214) i količine (215–216), a pojavljuje se i metaforički prostor (217–218). Tim redom navodimo po dva primjera:

(211) S obzirom da se Ivanišević borio protiv protivnika koji je na turnir ušao preko pozivnice, teško je očekivati dobre rezultate u nastavku.

(212) ...a zainteresiranima će biti dostupan i preko Interneta.

(213) Kako se preko HBOR-a mogu kreditirati kupci hrvatskih proizvoda?

(214) Naime, poduzeće preko kojega izvozimo robu u roku od deset dana isplaćuje nam novac.

(215) Radoičić je dosad priredio preko 160 samostalnih izložaba, preko 50 kazališnih scenografija, izradio bezbrojne ilustracije te izdao 10 autorskih knjiga / slikovnica.

(216) Kratkoročni krediti s preostalim rokom dospijeća preko 3 do 12 mjeseci.

(217) Mi i dalje imamo tri točke preko kojih ne želimo prelaziti.

(218) A između objašnjenja i nesporazuma smještena je sentimentalna priča koja se prelila preko granica.

U primjerima (211–212) prijedložno-padežni izrazi *preko* + genitiv ukazuju nam na sredstvo ulaska i dostupnosti, dok nam u (213–214) kazuju tko je posrednik radnje. Primjer (215) govori koliko je izložaba priređeno, a (216) koliko dospijeće traje. Točke iz (217) nisu realan prostor, a ni priča se iz (218) ne može preliti preko doslovne granice.

Također se pojavljuje konstrukcija *od – preko – do*:

(219) Unutar cijeloga kompleksa Crkva označuje cilj putovanja od (Sv. Marka) Groba, preko križnog puta do same Crkve hrvatskih mučenika.

(220) ...na štandovima 290 izdavača uistinu se može naći sve - od inovativno dizajniranih knjiga za djecu, preko domaće i strane beletristike, do stručnih naslova iz najrazličitijih područja.

Od izraza se javljaju *preko noći* (48 puta), *prijeći preko čega* (12 puta), *činiti što preko volje* (dvaput), *činiti što preko (svake) mjere* (dvaput):

(221) Gledajte program i analizirajte. HTV je golemi sustav i ništa ne ide preko noći.

(222) Bilo bi sramotno da se olako prijeđe preko žrtava našega naroda.

(223) ...glumci ih igraju s prezirom i preko volje, zbog čega se svaki "geg" pretvara u mučenje.

(224) ...i žele mu još povećati ionako preko svake mjere visoku cijenu za kućanstva te izazvati daljnje osiromašenje stanovništva.

U korpusu je zabilježena uporaba prijedložno padežnoga izraza *preko* + G u sastavu dvaju frazema –*prevesti žedna preko vode* i *tražiti kruha preko pogače*:

(225) ...kako bi nas već tko zna koji put preveli žedne preko vode.

(226) ...to bi značilo da tražim ne samo kruha preko pogače, nego još i maslaca i marmelade.

HrWaC donosi više nedimenzionalnih primjera, pa pokazuje i veću raznolikost njihovih značenja. Također se u tom korpusu pronašlo više različitih izraza, dok je zanimljivo spomenuti da HNK donosi dva frazema.

4.5. Prijedlog *s(a)*

Matovac (2013: 126) smatra da je ablativnost, tj. kretanje prostorom koje upućuje na udaljšavanje trajektora od orijentira, temeljno značenje prijedloga *s* uz genitiv. Budući da je prijedlog *s* dinamičkog značenja (Matovac 2013: 127), uz njega se, kada govorimo o prototipnom značenju, pojavljuju glagoli koji označavaju kretanje, a mogu biti i svršeni i nesvršeni. Matovac (2013: 130–133) još spominje i značenje potjecanja i vremensko značenje (kontakt u vremenu), a značenje načina demantira: „Budući da se svaki način može konceptualizirati kao put koji se prelazi tijekom provođenja neke radnje, ne začuđuje što se i konstrukcijom *s* + *genitiv* može izražavati način“. Silić i Pranjković (2005) navode značenja kretanja *s* gornje strane, vremena povezanog s udruživanjem i značenje načina.

Matovac (2013: 149–151) povezuje prijedloge *iz* i *s* time što kodiraju slične prostorne odnose. Razlika je u tome što kod prijedloga *s* trajektor napušta položaj koji je bio na površini orijentira (prestaje njihov kontakt), dok je kod prijedloga *iz* prvotni položaj trajektora bio u unutrašnjosti orijentira (a sad ga orijentir više ne sadržava). Ovim prijedlozima suprotstavlja još prijedlog *od* koji povezuje sa shemom točke (*iz* – spremnik, *s* – površina). Graļjuk (2018: 83) navodi da prijedlog *s(a)* kao genitivni prijedlog najčešće stoji u opreci s akuzativnim prijedlogom *na*. Ipak, Blagus Bartolec i Matas Ivanković (2013: 368) spominju konstrukciju tih dvaju prijedloga gdje prijedlog *s* ispred imenice u genitivu označuje početnu točku, polazište, a *na* s imenicom u akuzativu krajnju točku, cilj. Takva konstrukcija može označavati promjenu u prostornom smislu (*spuštati se s kastavskih bregova na more, skočiti s kola na cestu*), promjenu u vremenskom smislu (*prijelaz s proljeća na ljeto*) ili prijenos u drugo stanje (*s fakulteta na posao, prevesti s njemačkog na hrvatski*).

4.4.2. Prijedlog *s(a)* u korpusu hrWaC

U hrWaC-u se prijedlog *s(a)* pojavljuje više od 10 milijuna puta (dvostruko je više primjera bez naveska *-a*). Ipak, kad dolazi uz genitiv, pojavljuje se 1 267 848 puta. Velika brojčana razlika rezultat je toga što taj prijedlog mnogo češće dolazi uz instrumental. U tisuću nasumično odabranih primjera dimenzionalnih je značenja 426, od čega samo 27 vremenskih. Razlog tako malom broju vremenskih značenja može se tražiti u povezivanju sa značenjem potjecanja, kao što je Matovac to učinio s prijedlogom *iz*. Nedimenzionalnih je značenja u 405 primjera. Primjećujemo da su dimenzionalna i nedimenzionalna značenja podjednako zastupljena, ali da ovaj prijedlog ima više dimenzionalnih od nedimenzionalnih (kao i prijedlog *kod*). Osim po tome taj je prijedlog poseban zato što se pojavljuje kao dio rečeničnog konektora – *s jedne/druge strane*. Takvih je primjera bilo 79. Uz broj *i/ili* pridjev poput primjera (227–230) pojavljuje se u 52 primjera.:

(227) Šuker se zaduži u inozemstvu, i pohvali se kako smo dobili kredit sa svega 2 % kamate.

(228) ...pobijedivši Cajasol u Sevilli s uvjerljivih 68 : 89.

(229) ...ali kad se pomnoži puta dva (suprug i ja) pa još s tri predstave nije baš ni beznačajna stavka.

(230) Rukometno prokletstvo nas je ipak zadesilo, s par dana zakašnjenja.

U nasumično odabranim primjerima 28 puta *s(a)* dolazi s instrumentalom i dvije oznake (:s i s klasa automobila.

Prostorna značenja najčešće obilježavaju odakle se što kreće (ablokativnost) ili gdje se što događa. Taj se prostor zamišlja kao gornji u odnosu na ostali obližnji – npr. cesta je gore u odnosu na prirodu pored, obala je gore u odnosu na more i sl. Primjeri se pojavljuju kao atributi (231–233) ili priložne oznake mjesta (234–236):

(231) Ne dakle krik s obale: "Morski pas ", nego krik s pučine: "Čovjek na vidiku"...

(232) Koliko smo bile nervozne otkrile smo na povratku sa Zrinjevca kada smo našle kaznu za parkiranje.

(233) Ona je samo jedan vidik sa kojeg se gleda na ono što se zove krajnja spoznaja.

(234) ... a sa strane strše ogromna krila od kriški lubenice...

(235) ...ali emocije su bile jače od mene priča Anita misleći na onaj zadatak kad su se djevojke morale spustiti sa vrha zgrade.

(236) U deklaraciji piše da su to anđeli koje je Bog zbog neposlušnosti gurnuo s neba u vodu.

U korpusu je pronađen i prijedložno-padežni izraz $s(a) + G$ u sastavu frazema *maknuti se s mrtve točke*, koji bi se u (237) mogao smatrati metaforičkim prostorom:

(237) Od tad se na području bavljenja glazbom nisam makla s mrtve točke.

Vremenski prijedložno-padežni izrazi, najčešće u značenju vremena iz kojeg što potječe ili abtemporalno-graničnog značenja, u službi su priložne oznake vremena (238) ili atributa (239):

(238) Vijesti o županijskoj organizaciju Istri potječu već s kraja XII. st.

(239) Poljska policija javlja je da se 15 ljudi smrznulo u noći sa subote na nedjelju.

U okviru vremenskog značenja pojavljuje se konstrukcija *s vremena na vrijeme*:

(240) ...premda je i Crkva bosanska bila žrtva križarskih vojnih koje su s vremena na vrijeme poduzimale pape.

U (240) može se prepoznati nijansa značenja načina.

Od nedimenzionalnih se značenja pojavljuju značenje pripadnosti (ablativ) (241–242), podrijetla (ablativ) (243–244), posvojnosti (najčešće) (245–246), agensa (247–248), sredstva (249–250), načina (251–252), izvora (253–254) i metaforičkog prostora (255–256). Tim redom navodimo po dva primjera:

(241) ...navodeći kako su njihove analize pokazale da neke vode u bocama s tržišta imaju veći udio mineralnih ulja nego ona iz zagrebačkog cjevovoda.

(242) Što se tiče podataka sa HD-a možeš otići kod frenda i spojiti svoj disk na njegov komp.

(243) Ne kažem da ministar treba biti svatko s ceste, sigurno da mora biti osoba koja...

(244) Ako si ti možda sa sela, ili nekog otoka u Hrvatskoj gdje se još njeguje staromodni način življenja.

(245) ...bilo bi nepametno govoriti o nezadovoljstvu s naše strane.

(246) Ni najmanje me ne zanima niti jedna izjava sa američke strane.

(247) Dakle, tvoj post se uopće ne odnosi na ono to je s moje strane napisano u kontekstu...

(248) Župnik je sa strane mjesnog biskupa pozvan voditi određenu župu.

(249) ...upalili su muziku sa CD-a...

(250) Imamo tehnologiju koja je u stanju sa satelita snimiti svakog logorskog stražara, njegovu sliku okrenuti tako da mu se vidi lice.

(251) Možda problem izgleda teži jer ga nismo vidjeli sa svih strana.

(252) ...uvijek je dobro kada u timu imate ljude različitih karijera i usmjerenja u životu tako da svatko vidi rad sa svoje perspektive.

(253) Hrvatske je medije takav položaj provincijalizirao, jer je trebalo prevoditi sa srpskog.

(254) Lokalni izbori nastavak su trenda s europskih izbora, a taj trend svjedoči o padu popularnosti socijaldemokrata.

(255) U ponedjeljak će s devete pozicije skliznuti u najboljem slučaju na 12.

(256) Naravno, danas najpoznatija je Google, uspjela je potisnuti i poznati Yahoo, pa čak ga ni Microsoftov Bing nije mogao izbaciti s trona.

U (241) boce pripadaju tržištu, a podaci iz (242) pripadaju HD-u. Prijedložno-padežni izrazi $s(a)$ + genitiv u (243–244) kazuju nam odakle je tko, a u (245–246) čije je nezadovoljstvo i čija je izjava. U (247) „ja“ je nešto napisao, a u (248) biskup je pozvao župnika. CD iz (249) i satelit iz (250) su sredstva kojima se dolazi do muzike ili slika. Primjeri (251–252) pokazuju na koji se način što vidi, a u (253–254) vidimo koji su izvori prijevoda i trenda. Pozicija na tablici (255) i tron (256) označavaju metaforički prostor.

U korpusu se pojavljuju frazemi *s koljena na koljeno*, *pustiti s lanca – osloboditi koga ograničenja*; *smetnuti s uma – zaboraviti*:

(257) ... i njegov tata i brat imaju radnje u toj ulici, to kod njih ide s koljena na koljeno.

(258) ... pustit ćemo s lanca nihiliste i ateiste i izazvati silnu društvenu kataklizmu...

(259) Kako sam to mogao smetnuti s uma.

U konstrukciji *netko/nitko sa strane* drugi se dio može zamijeniti pridjevom *drugi*:

(260) U ovom trenutku za mene ne postoji ništa sa strane.

(261) ... i izgleda da će opet morati intervenirati netko sa strane da im kaže...

Konstrukcija *prijeći s x na y* znači *zamijeniti*:

(262) Zatim, je li teško prijeći sa običnog na ovaj za NET framework...

Sjahati s u metaforičkom pogledu znači *prestati (razmišljati o)*:

(263) Pa daj čovječe već jednom sjaši s informatičara...

Gledati s druge strane može značiti promatrati što na drukčiji način:

(264) Druge su opet gledale to s druge strane i nisu se previše isplivale oko pohotnih dobacivanja.

4.4.2. Prijedlog $s(a)$ u korpusu HNK

Prijedlog $s(a)$ u HNK-u pojavljuje se 1 347 934 puta, a uz genitiv svega 178 345 puta. Prijedložno-padežni izraz $s(a) + G$ u dimenzionalnom značenju dolazi u 299 primjera, a u nedimenzionalnom u 345 primjera. Uz broj i/ili pridjev dolazi u 207 primjera, dok je tekstnih konektora s prijedlogom $s(a)$ 49. U 85 primjera $s(a)$ je prijedlog s instrumentalom. Također ima nekoliko primjera u kojima $s(a)$ ne označava prijedlog.

Prostornih primjera ima 277. Dolaze u službi priložne oznake mjesta (265–267) i atributa (268–269). Za razliku od hrWaC-a u HNK-u znatno je veći broj izraza u službi priložne oznake mjesta:

(265) ... izbjeglice u veoma malom broju pristižu izravno s Kosova...

(266) ... nakon dirljive zajedničke izvedbe obriše suze s lica.

(267) ... novac nije pao s tavana, ...

(268) ... osim ozljeda na tijelu koje su nastale padom s litice.

(269) Zavrtjelo nam se u glavi od pogleda s desetog kata, ...

Prostor u metaforičkome smislu javlja se u frazemu *maknuti se s mrtve točke*:

(270) Kako će se taj problem maknuti s mrtve točke?

I u HNK-u ima vrlo malo primjera prijedložno-padežnih izraza $s(a)$ u vremenskome značenju – samo 22. Dolaze u službi atributa (270–271) ili priložne oznake vremena (272–273):

(270) Problemi u napadu s početka sezone, zbog manjka desnog vanjskog napadača,...

(271) Noć s četvrtka na petak trebala bi pokazati da...

(272) Violina i klavir su instrumenti koji se moraju početi svirati vrlo rano, s nekih pet godina, a ja sam nakon rata već bio prestar.

(273) Izvođači također s vremena na vrijeme uskaču u ulogu...

Od nedimenzionalnih je značenja najčešće značenje načina (274–276) i pripadnosti (277–279). Navodimo po tri primjera:

(274) Udjel banaka tako je s 32, 2 posto krajem ožujka prošle godine povećan na 35, 5 posto krajem prvog tromjesečja ove godine.

(275) ... ali je svakako smirila tenzije prema Mađarima i s trezvenijega gledišta gradila svoju prizmu događaja.

(276) ... povećanje američke pomoći Hrvatskoj s 12 na 20 milijuna dolara plus pet milijuna za financiranje programa povratka izbjeglica.

(277) ... o dojmovima s turneje priča Željko Čiki, tajnik KUD-a „Osijek 1862.“.

(278) Predsjednik je dodao da nijedan stranac s popisa koji je sastavio New Delhi nije dobio azil u Pakistanu.

(279) Jasmina Lovrinčević do sada je bila vijećnica iz redova HDZ-a, a sada s Nezavisne liste Branimira Glavaša.

Uz navedena značenja javljaju se i značenja agensa (280–281), sredstva (282–283) i metaforičkog prostora (284–285). Tim redom navodimo po dva primjera:

(280) ... pretvarajući je u opciju mnogo puta ponovljenu i s Vladine i s pravosudno-policijske razine...

(281) Utemeljitelji potječu iz zemalja središnje Europe od Baltika do Rumunjske, priopćeno je u utorak s Tehničkog sveučilišta.

(282) ... sud obavezno od Hrvatskih telekomunikacija zahtjeva ispis poziva s kojeg se jasno vidi kada su razgovori vođeni i koliko su trajali.

(283) ... po kojoj je jeftinije puštati glazbu s razglasa i zarađivati na šanku nego proizvoditi svoje programe.

(284) ... da se pozornost javnosti s pravnih aktera sukoba interesa prebaci na premijera.

(285) Uviđajući da će jedna od posljedica svjetskog rata biti i nepovratni nestanak prдавne države s političke pozornice Srednje Europe,...

U (280) Vlada je ponovila opciju, a u (281) netko sa Sveučilišta priopćio je novost. Prijedložno-padežni izrazi $s(a)$ + genitiv u (282–283) ukazuju nam na sredstvo izvođenja radnje. Akteri iz (284) i politička pozornica iz (285) nisu doslovan prostor, pa primjere svrstavamo u značenje metaforičkoga prostora.

U korpusu je pronađen prijedložno-padežni izraz $s(a)$ + G kao dio frazema *s one strane zakona i prijeći s riječi na djela*:

(286) ... stoga se gotovo svaki tjedan visokorangiranim dužnosnicima zalomi nešto s one strane zakona.

(287) Koliko se prema vašoj procjeni u Ministarstvu rada s riječi doista prešlo na djelo?

Iako hrWaC ima više dimenzionalnih primjera, broj primjera s vremenskim značenjem nije uvelike različit od broja takvih primjera u HNK-u. Ipak hrWaC pokazuje mnogo veću raznolikost nedimenzionalnih značenja i izraza ili frazema. Zanimljivo je spomenuti da HNK ima veći broj krivo označenih primjera (instrumentala koji su označeni kao genitivi) od hrWaC-a.

4.6. Prijedlog *van*

Palić (2016: 360) navodi sljedeća značenja prijedloga *van* s genitivom: primicanje, dolaženje, dospijevanje, smještenost, vrijeme, isključivanje, izuzimanje, izdvajanje, nedovoljni uzrok, svojstvo, stanje, način. Pranjković (2002: 50) spominje samo značenja nenazočnosti i izuzimanja, a Silić i Pranjković (2007: 208–209) dodaju još značenje načina.

4.6.1. Prijedlog *van* u korpusu hrWaC

Riječca *van* u hrWaC-u se pojavljuje 42 026 puta, a kao prijedlog uz genitiv 39 534 puta. Ipak, korpus je mnoge primjere pogrešno označio, pa su se tako pojavila 94 primjera u kojima *van* označava dio imena, 54 primjera u kojima je prilog te 25 primjera u kojima stoji za zamjenicu *vam*. Od preostalih primjera 357 ih je dimenzionalnog značenja, a 466 nedimenzionalnog.

Prostorna značenja označavaju da se što nalazi izvan čega (kakva spremnika) ili da se što odvaja od čega (ekstralokativnost i ablokativnost). U načelu dolaze u službi priložne oznake mjesta (288–290), a ponekad i atributa (291):

(288) ... ipak ne može sa bilo kakvom dijagnozom otići van ustanove,...

(289) ... a treba imati na umu da je neke uređaje nemoguće zaštititi jer se nalaze van letjelice...

(290) ... i još k tome pokaka šojka na glavu nek ide 5 km van grada.

(291) ...osim veza na postojeće i planirane pristupne prometnice van područja obuhvata.

Vremenskih primjera ima samo 26. Označuju kada se što događa, pa su u načelu u službi priložne oznake vremena (292–294):

(292) Tako po prvi put van ljetnih mjeseci u Sinju imamo događaj u kojem sudjeluju kreativne snage sa šireg područja Hrvatske.

(293) Španjolska vlada potiče rad „sezonskih šumara vatrogasaca“ i van sezone na način da oni obilaze...

(294) ... ta „šačica“ predstavlja i ljude koji će „i u podne i u ponoć“ i van radnog vremena doći i bez poziva na svoje radno mjesto ...

Od nedimenzionalnih je značenja najčešće značenje nepripadnosti, tj. odvajanja od skupine i sl. (295–297):

(295) Oprostite mi na odlasku van teme,...

(296) Ono što mi smeta je što je romantika danas van mode.

(297) U praksi ljudi van grupe ne rješavaju probleme grupe...

Osim toga javljaju se značenja načina (298–299), stanja (300–301), podrijetla (302–303), izuzimanja (304–305). Tim redom navodimo po dva primjera:

(298) Govorio sam o tome kako je tamo David živio van vremena i prostora, ali nisam sve skupa objasnio do kraja.

(299) Ali tek što prepošt završi, skoči Petričević van reda i običaja i provali u sav glas:..

(300) Uz Skočibušića i Čurjurića koji su otprije van stroja, ozlijedio se Terkeš.

(301) Matko i Landeka još su van pogona.

(302) Za 2013 planiramo uvesti program napredne zamjene za korisnike van Zagreba,...

(303) Kako bi se još više približili svojim fanovima diljem Hrvatske, ali i van granica Lijepe Naše,...

(304) To što opisuješ nije život van laži.

(305) Dodatni problem je što, van uže skupine dobrostojećih klubova, mnogi klubovi zapadaju u probleme gdje među prvima stradaju igrači .

Primjeri (298–299) kazuju kako se živi, tj. skače, a primjeri (300–301) u kakvom su stanju igrači. Prijedložno-padežni izrazi *van* + genitiv u (302–303) govore odakle su korisnici i fanovi. U (304–305) laž nije izuzeta iz života, dok su dobrostojeći klubovi izdvojeni od ostalih klubova koji zapadaju u probleme.

Česti su primjeri s prijedložno-padežnim izrazom *van* + G u sklopu frazema *van (svake/ zdrave) pameti/mozga* (26 puta), a označava što ludo, nepromišljeno:

(306) ... to se najbolje vidi u izmišljanju hipotetskih situacija koje su same po sebi van svake zdrave pameti.

(307) U kontekstu ove globalne financijske krize ovaj zakon je skroz van zdrave pameti...

(308) Zakapanje na javnom mjestu je po meni van svake pameti...

(309) Letice El Shatt moguće mjesto zločina onda je van pameti govoriti da je Jakša Miličić tamo odmaglio da se skloni.

(310) ... to je potpuno van svakog mozga...

Pojavljuje se i *van sebe* (12 puta), u značenju *uzbuđen*, ali i *uznemiren/uzrujan*:

(311) Dugo je bila van sebe, nije pozdravljala ljude u zgradi, bila je mrzovoljna i plakala je noćima.

(312) Bila sam van sebe od sreće.

Javljaju se još izrazi tipa *van stroja* (šest puta) (313), kojim se najčešće označava stanje igrača, *van forme* (šest puta) (314), *van okvira* (deset puta) (315), *van zakona* (12 puta) (316), *van snage* (17 puta) (317), *van kontrole* (osam puta) (318), *van reda* (triput) u značenju *nevjerojatan* (319), *van ruku* u značenju *nedostupan* (320). Navedenim redom donosimo po jedan primjer:

(313) Uz njih van stroja su i dalje Ottochian i Križman.

(314) Vinko je van forme jer nema kondicije.

(315) Rješenje ove dileme je vrlo jednostavno, ali zahtijeva malo razmišljanja van okvira.

(316) To šalje lošu poruku, i to je jedan od mnogih uzroka erozije morala u Hrvatskoj, jer zločinci nisu stavljeni van zakona i van društva.

(317) U njega se (za sada ručno) upisuje (već pogađate) šifra rješenja koje se stavlja van snage...

(318) Plačući je govorila kako joj je život van kontrole i da pije već dva tjedna.

(319) Sredinom mjeseca siječnja 1601. bijaše na Rijeci van reda živo.

(320) ... koji su u potpunosti van korisničkih ruku...

U korpusu su pronađeni primjeri s prijedložno-padežnim izrazom *van* u izrazima *čupati van iz gola* i *razmišljati van kutije*:

(321) ... a stvari koje je čupao van iz gola su bile impresivne.

(322) Radnici koji se ne boje riskirati, dati nove ideje i razmišljati "van kutije" definitivno su među najpoželjnijima.

4.6.2. Prijedlog *van* u korpusu HNK

Riječca *van* u HNK-u pojavljuje se samo 5 843 puta. Za razliku od svih ostalih prijedloga ovomu nije bila moguća detaljnija specifikacija. Stoga smo od početnog broja nasumično odabrali tisuću primjera bez upisivanja vrste riječi. Zato su prevladavali primjeri u kojima *van* nije bio prijedlog. To nam, ipak, pokazuje da je u HNK-u vrlo mala zastupljenost ovoga prijedloga. Razlog nalazimo u tome što je standardni oblik ovoga prijedloga *izvan*, a njegova se kraća varijanta više koristi u razgovornome stilu nego u administrativnom i novinarskom koji prevladavaju u HNK-u.

Među 1 000 primjera riječca *van* je dio imena u 613 primjera, u 248 je prilog, u trima dolazi umjesto zamjenice *vam*, a u 41 zbog razmaka odvaja ime, kao u (323):

(323) ...različita u Federaciji BiH (82 posto) i Republici Srpskoj (29 posto) LVAN Š ABIC.

U samo 36 primjera *van* je prijedlog s genitivom i ima dimenzionalno značenje. U 56 primjera značenje mu je nedimenzionalo.

Prostornih je primjera 27:

(334) ... pionirska Amerika vrvila je ljudima koji su tražili informacije van svog kontinenta, ...

(335) ... uputio je udarac kojeg je vratar Solomun uspješno odbio van terena.

Primjera s vremenskim značenjem ima samo devet:

(336)...Šolta vabi na ljetovanje, ali i na odmor van sezone,...

(337) Nedavni primjer kada je lučki kapetan Beusan van radnog vremena pozvao dežurne kolege ...

Od nedimenzionalnih je u HNK-u najčešće značenje stanja ili modala:

(338) ... stavljajući van snage odluku o dodjeli sredstava iz IPARD programa na koju je korisnik podnio prigovor .

Osim toga javlja se i značenje nepripadnosti:

(339) Van konkurencije je Grad Zagreb, koji će za svojih 68.500 školaraca iz proračuna odvojiti skoro...

(340) ... stav je poduzetnika BMW AG da se neovisnim serviserima u zemljama van EU načelno ne omogućuje pristup » ISIS«-u...

(341) Uz veliku dozu sreće i tuđeg peha hrvatsko skijanje dobilo je prvu medalju van radionice obitelji Kostelić.

Pojavljaju se izrazi *van snage* (30 puta), *van uporabe* (pet puta), *van pameti/razuma* (triput), *van sebe* (jedan put), *van stroja* (jedan put), *van forme* (tri puta):

(342) Ovim Rješenjem stavlja se van snage Odluka o osnivanju Povjerenstva za provođenje javnog natječaja za dodjelu ribolovnog prava.

(343) ... ili mora osigurati da se takav proizvod povuče s tržišta i stavi dizalo van uporabe.

(344) Optužbe za dalmatinski lobi su besmislene i van pameti .

(345) Bilo je to van svakog zdravog razuma!

(346) ... mu je jutros kuća na Turnju pogođena! Oprostite mu, sav je zbog toga van sebe ...

(347) Polu momčadi je van stroja, što zbog ozljeda, što zbog viroze.

(348) Malo mu je uspjeh pokvario poraz početkom kolovoza u Makarskoj gdje je iako van forme došao do završnice, gdje ga je pobijedio Franko Šiljeg iz Ljubuškog.

HrWaC pokazuje veću raznolikost u nedimenzionalnim značenjima, izrazima i frazemima, ali tome može pridonositi i mnogo manji broj primjera u HNK-u. Iako hrWaC ima mnogo više primjera u kojima je *van* prijedlog, broj primjera s vremenskim značenjem nije uvelike različit od broja takvih primjera u HNK-u.

5. Zaključak

Rad sažima neka dosadašnja istraživanja o značenju kao posebnoj jezičnoj pojavnosti, značenju gramatičkih riječi kojima pripadaju prijedlozi i padeži. Prijedlozi i padeži višeznačne su jezične jedinice, ali su im sva značenja međusobno povezana sa središnjim prototipnim značenjem. To je prototipno značenje prostorne naravi pa se i u analizi ono prvo navodi. Iz njega se u prvome redu izvodi vremensko značenje (Pranjaković ih skupno naziva dimenzionalnim), a zatim sva ostala logički složenija, objedinjena nazivom nedimenzionalna (uzroka, cilja, načina, sredstva, potjecanje i dr.). Smatra se da genitiv ima najviše značenje od hrvatskih padeža, da mu je najraširenija značenjska mreža, a središnje mu je značenje značenje ishodišta ili ablativnosti. Poslije uvodnoga

dijela o značenju opisali smo lingvističku disciplinu koja daje temelje za analizu po prototipnim i rubnim značenjima, koja povezuje jezik s ostalim kognitivnim sposobnostima – kognitivnu lingvistiku. Detaljnije smo opisali kako djeluje kategorizacija po prototipu i kakve veze ima sa shematičnošću i predodžbenim shemama. Budući da je kognitivna lingvistika uporabni model i da smo se u radu koristili korpusima, valjalo je opisati što to znači i kako korpusi pridonose objektivnosti lingvističkim istraživanjima. U trećem se dijelu radu nalazi njegov središnji dio, tj. analiza prijedložno-padežnih izraza. U analizi smo obradili šest prijedloga koji dolaze uz genitiv (*iz*, *kod*, *oko*, *preko*, *s(a)* i *van*). Analiza svakoga prijedloga s genitivom temelji se na tisuću nasumično odabranih primjera iz dvaju korpusa – HNK-a i hrWaC-a. Vidjeli smo da prevladavaju primjeri s nedimenzionalnim značenjem – njih 6 523 naspram 3 807 s dimenzionalnim. Ipak, prijedlog *kod* pokazuje dominaciju dimenzionalnih primjera, i to u obama korpusima. Također prijedlog *s(a)* u hrWaC-u pojavljuje se više u dimenzionalnome značenju. U okviru dimenzionalnih značenja dominiraju prostorna značenja – 3 110, a vremenskih ima samo 697. Jedina dominacija vremenskih značenja nad prostornim jest s prijedlogom *oko* u HNK-u. HrWaC kod većine prijedloga ima više dimenzionalnih primjera nego HNK (osim prijedlog *preko*). Također ima malo raznolikiju značenjsku mrežu svakog prijedloga. Iako ima više nedimenzionalnih značenja, kad se značenja gledaju zasebno, najviše ima primjera prostornih značenja. Dimenzionalna su značenja najčešće sintaktički ostvarena kao atributi ili priložne oznake (mjesta i vremena), dok nedimenzionalna mogu biti priložne oznake, ali i objekti te dijelovi predikata. Nakraju smo naveli primjere uporabe određenog prijedložno-padežnog izraza u okviru kolokacija, fraza ili frazema. Iako bi se veži broj frazema s analiziranim prijedložno-padežnim izrazima očekivao u neformalnim tekstovima, mnogo smo ih pronašli u HNK-u. Kad je riječ frazama, u većini je slučajeva brojčano prednjačio hrWaC, što je i za očekivati. Zaključno treba reći da se ovaj rad može vidjeti kao skica ili polazište za mnoga druga detaljnija istraživanja ove tematike.

6. Literatura

- Babić, Stjepan et al. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Nacrti za gramatiku*. HAZU. Zagreb: Globus, Nakladni zavod.
- Balaban, Fedor Pavlovich. 1983. *Funkcional'naja značimost predloga*. Kišinev.
- Barić, Eugenija et al. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika, Knjiga prva, Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika, Knjiga druga, Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2006. Protučinjenične uvjetne rečenice, mentalni prostori i metonimija u kontekstu teorije konceptualne integracije. *Suvremena lingvistika*, 62 (2006), 2; str. 151–181.
- Blagus Bartolec, Goranka – Ivana Matas Ivanković. 2013. Ispred, iza, u i oko – gdje sve mogu doći prijedlozi. *RASPRAVE: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/2 (2013.); str. 361–376. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. New York – London: Holt, Rinehart and Winston-Allen and Unwin.
- Bortone, Pietro. 2010. *Greek Prepositions: From Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Brala Vukanović, Marija. 2009. Povezani u prostoru: prijedlozi i padeži. *Prikazi. Fluminensia*, god. 21 (2009) br. 1, str. 165–234. Prijevod: Nensi Rubinić.
- Bybee, Joan – Paul Hopper. 2001. *Frequency and the Emergence of Linguistic Structure*. Amsterdam, The Netherlands; Philadelphia, USA: John Benjamins.
- Evans, Vyvyan i Melanie Green. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fillmore, Charles J. 1968. *The Case for Case*. In Bach and Harms (Ed.): *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1–88.
- Geld, Renata. 2006. Konceptualizacija i vidovi konstruiranja značenja: temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi. *Suvremena lingvistika*, 62 (2006), 2; str. 183–211.
- Glušac, Maja. 2013. *Jesu li prijedlozi poslije i nakon istovrijednice?*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Graljuk, Silvija. 2018. *Kontrastivna analiza vremenskih prijedloga s genitivom u hrvatskom i ukrajinskom jeziku*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

- Katunar, Daniela. 2015. *Ustroj leksikona u konstrukcijskoj gramatici – primjer prijedloga u hrvatskom jeziku, doktorski rad*. Zagreb: Sveučilište u zagrebu, Filozofski fakultet.
- Kemmer, Suzanne – Michael Barlow. 2000. *Usage-Based Models of Language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- Kerovec, Barbara. K i ka: alomorfi ili različiti prijedlozi?. U: Belaj, Branimir. 2015. *Dimenzije značenja*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.
- Kolaković, Zrinka – Zrinka Jelaska. 2009. Proširenost glagolskih predmetaka. *LAHOR – Zagreb*, 7 (2009), *Članci i rasprave*; str. 59–75.
- Kolaković, Zrinka. 2007. Zastupljenost padeža u hrvatskome jeziku u pisanim i govornim tekstovima. *LAHOR – Zagreb*, 4 (2007), *Članci i rasprave*; str. 242–270.
- Kolenić, Ljiljana. 2006. Prijedložni izrazi u frazemskim inačicama. U: Kuna, Branko. 2007. *Sintaktičke kategorije*, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski sintaktički dani*, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006. Osijek: Filozofski fakultet. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar, Volume I, Theoretical Prerequisites*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1999. *Grammar and Conceptualization*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Martinet, André. 1982. *Osnove opće lingvistike*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Matas Ivanković, Ivana. 2016. *Složeni prijedložni spojevi*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matovac, Darko. Značenjski opis glagolskog prefiksa s- u hrvatskom jeziku. U: Belaj, Branimir. 2015. *Dimenzije značenja*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.
- Matovac, Darko. 2013. *Semantika hrvatskih prijedloga, doktorski rad*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
- Mihaljević, Milan. 1998. *Generativna sintaksa i semantika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Moguš, Milan – Maja Bratanić – Marko Tadić. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Palić, Ismail. 2016. *Genitiv, prostor i prostorne slike (leksikon prijedloga)*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Pranjeković, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja, Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pranjeković, Ivo. 2002. *Hrvatska skladnja, Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Drugo, izmijenjeno izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Pranjković, Ivo. Načini izražavanja načina. U: Kuna, Branko. 2007. *Sintaktičke kategorije*, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski sintaktički dani*, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006. Osijek: Filozofski fakultet. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Pranjković, Ivo. 2009. Nepromjenjive riječi i gramatika. U: Bečanović, Tatjana. 2008. *Njegoševi dani*, međunarodni naučni skup, Cetinje, 27-29. jun 2008.: [zbornik radova]; str. 329–335.

Raffaelli, Ida. Morfosemantička struktura hrvatskog korijena kus iz dijakronijske perspektive. U: Belaj, Branimir. 2015. *Dimenzije značenja*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.

Raffaelli, Ida. 2015. *O značenju, Uvod u semantiku*. Zagreb: Matica hrvatska.

Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.

Rosch, Eleanor. 1978. *Principles of categorization*. U: Eleanor Rosch i Barbara B. Lloyd, ur., *Cognition and categorization*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.

Saussure, Ferdinand de. 2000. *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: ArTresor naklada i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Silić, Josip. Gramatičko i komunikacijsko u sintaksi (Teze za razmišljanje). U: Kuna, Branko. 2007. *Sintaktičke kategorije*, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski sintaktički dani*, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006. Osijek: Filozofski fakultet. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Silić, Josip – Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Stojanov, Tomislav. Načela određivanja sintaktičkih jedinica i analiza glagolne skupine. U: Kuna, Branko. 2007. *Sintaktičke kategorije*, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski sintaktički dani*, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006. Osijek: Filozofski fakultet. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Šarić, Ljiljana. Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku. U: Kuna, Branko. 2007. *Sintaktičke kategorije*, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski sintaktički dani*, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006. Osijek: Filozofski fakultet. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Šarić, Ljiljana. 2014. *Prostor u jeziku i metafora, kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Šarić, Ljiljana. 2008. *Spatial concepts in slavic: a cognitive linguistic study of prepositiones and cases*. Harrassowitz Verlag. [Cit. prema: Brala Vukanović, Marija. 2009. Povezani u prostoru: prijedlozi i padeži. *Prikazi. Fluminensia*, god. 21 (2009) br. 1, str. 165–234. Prijevod: Nensi Rubinić.]

Talmy, Leonard. 2000. *Toward a cognitive semantics*. Impresum: Cambridge, Mass.; London: The MIT Press. [Cit. prema: Šarić, Ljiljana. 2014. *Prostor u jeziku i metafora, kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.]

Tadić, Marko. 2003. *Jezične tehnologije i hrvatski jezik*. Zagreb: Ex libris.

Taylor, John R. 2012. *The mental corpus: how language is represented in the mind*. New York, NY : Oxford University Press.

Udier, Sandra Lucija – Milvia Gulešić-Machata i Marica Čilaš-Mikulić. 2006. Gramatičko-semantički pristup obradi padeža. *LAHOR – Zagreb*, 1 (2006) *Članci i rasprave*; str. 36–46.

Vinogradov, Vladimir Viktorovich .1947. *Ruskij jazyk*. Moskva – Leningrad.

Vyhovanec', Ivan Romanovyč. 1988. *Častyny movy v cemantyko–gramatyčnomu aspekti. Naukova dumka*. Kijev.

Žic Fuchs, Milena. 2009. *Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect*. Zagreb: Biblioteka Jezični priručnici, Nakladni zavod Globus. [Cit. prema Katunar, Daniela. 2015. *Ustroj leksikona u konstrukcijskoj gramatici – primjer prijedloga u hrvatskom jeziku, doktorski rad*. Zagreb: Sveučilište u zagrebu, Filozofski fakultet. i Kerovec, Barbara. K i ka: alomorfi ili različiti prijedlozi?. U: Belaj, Branimir. 2015. *Dimenzije značenja*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola.]

KORPUSNA SINTAKTIČKO-SEMANTIČKA ANALIZA GENITIVNIH PRIJEDLOŽNO-PADEŽNIH IZRAZA

Sažetak

Prijedlozi se definiraju kao suznačne nepromjenjive riječi kojima se upućuje na odnose među predmetima ili događajima. S obzirom na odnose s padežima dijele se na dimenzionalne, tj. prostorne i vremenske, i nedimenzionalne, tj. one koji se tiču kompleksnijih logičkih odnosa, npr. modalnosti, ekskluzivnosti, kauzalnosti (Pranjeković 2001). U jezikoslovnoj kroatistici brojne su vrijedne rasprave o prijedlozima kao konkretizatorima padežnih odnosa (npr. Šarić 2014, Matovac 2017). Predmet je ovoga rada prikaz zastupljenosti genitivnih prijedložno-padežnih izraza u korpusu i njihova sintaktičko-semantička analiza. Nakon što se u korpusima Hrvatski nacionalni korpus i hrWaC 2.0 utvrdi frekvencija pojedinog prijedloga s genitivom, na određenom će se uzorku usporediti zastupljenost dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja te će se metodom kognitivne gramatike (npr. Belaj i Tanacković Faletar 2014, 2017) propitati njihov sintaktičko-semantički status. Budući da je referentnim korpusima obuhvaćen i jezik odabranih književnih, publicističkih i znanstvenih djela i neformalan jezik, radom će se pokazati moguće razlike u distribuciji dimenzionalnih i nedimenzionalnih značenja.

Ključne riječi: genitiv, prijedlozi, prijedložno-padežni izrazi, dimenzionalna značenja, nedimenzionalna značenja, sintaktičko-semantička analiza, korpus

SYNTACTIC-SEMANTIC CORPUS STUDY OF GENITIVE PREPOSITIONAL PHRASES IN CROATIAN

Summary

Prepositions are defined as so-called immutable words referring to relations between objects or events. With regard to relations with cases, they are divided into dimensional, ie spatial and

temporal, and non-dimensional, ie those concerning more complex logical relationships, eg modality, exclusivity, causality (Pranjković 2001). There are many valuable discussions in linguistic croatistics about prepositions as concretizers for case relations (e.g., Šarić 2014, Matovac 2017). The subject of this paper is the representation of the genitive prepositional-case expressions in the corpus and their syntactic-semantic analysis. After determining the frequency of each preposition with the genitive in the Croatian National Corpus and hrWaC 2.0 corpora, the representation of dimensional and nondimensional meanings will be compared on a given sample. The method of cognitive grammar (eg Belaj and Tanacković Faletar 2014, 2017) will be used to question their syntactic-semantic status. Since the reference corpora covers both the language of selected literary, journalistic and scientific works and informal language, the paper will show the possible differences in the distribution of dimensional and non-dimensional meanings.

Keywords: genitive, prepositions, prepositional phrases, dimensional meanings, non-dimensional meanings, syntactic-semantic analysis, corpus